

AYLA KUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU O* ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Zeliha GÜNEŞ*

Özet: Ayla Kutlu ilk romanı *Kaçış*'la (1979) edebiyat dünyasına girmiş; eserlerinin çoğunluğunu 1980'li, 1990'lı yıllarda yazmıştır. Ağırlıklı olarak ülkemizin değişik tarihsel dönemlerine değinmiş, bu dönemlerdeki siyasal ve toplumsal gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan kişilikleri derinlemesine incelemiştir. *Bir Göçmen Kuştı O* adlı romanı, sağlam bir yapı, zengin bir mekân ve zaman içinde, özenli bir dil ve anlatımla yazarın bu yönünü ortaya koyan önemli bir eserdir. Biz çalışmamızda, bu romandaki yapıyı oluşturan ve zaman sırası bozulmuş olarak verilen olaylar zincirini gerçek (reel) zamanda olması gereken biçimde gösteren bir özet verdikten sonra, eserin yapısını, temasını, dil ve anlatımını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Ayla Kutlu, roman, *Bir Göçmen Kuştı O*, savaş, göç, töre, kadın.

A Study On Ayla Kutlu's Novel Bir Göçmen Kuştı O

Abstract: Ayla Kutlu stepped in the world of literature with her first novel *Kaçış* (1979), and she wrote the majority of her novels in 1980's and 1990's. Generally she touched on different historical periods of our country, and she analysed the characters which appear as a result of the political and historical developments in those periods in depth. Her novel *Bir Göçmen Kuştı O* is an important work which execute this side of the author with its attentive language and manner of telling in a strong structure and an elaborate space and time. In this study, first we will summarize the event chain presented in a non sequential temporal structure of the novel and then we will analyse the structure, theme and dsicourse of it.

Key words: Ayla Kutlu, Novel, *Bir Göçmen Kuştı O*, war, immigration, folk laws, Woman.

Ayla Kutlu, *Bir Göçmen Kuştı O*¹ adlı eserini -kitabının sonuna koyduğu notta belirttiği üzere- Ocak 1983 ile Ocak 1985 tarihleri arasında yazmıştır. Aynı yıl yayımlanan eseriyle 1986 Madaralı Roman Ödülü'nü almıştır. Roman, Osmanlının son döneminde Kafkasya'da doğan, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında çocuk yaşta topraklarından göçmek zorunda kalan Emir Bey'in yaşamöyküsü üzerine kurulmuştur.

* Yard. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi.

¹ Ayla Kutlu, *Bir Göçmen Kuştı O*, Bilgi Yayınevi, Yedinci Basım, İstanbul, 2005.

A. ÖZET

Cevahir doğduğunda yedi yaşında olan Batu “Bu kız benim kısmetimdir” diyerek kendi kendisine beşik kertmesi yapar. Cevahir on iki yaşına geldikten sonra sürekli olarak ona Batu’nun üstünlükleri söylenir: Yakışıklıdır, beceriklidir. Ata binişi, kamçıyı tutuşu herkesten farklıdır. Kızların ilgisini çeken Batu, köyün en çapkınıdır. O bütün kızlarla “doğdoğuş” ederken Cevahir acı çeker; ama boynunu büküp sessiz kalır. Kendisinden beş parmak kısa kalan Batu ise onun sessizliğini kendisini önemsemezliğine verip daha da ileri gider. Her fırın yanan eve girip evin kızına pide yapması için yumurta verir. Düğünlerde Cevahir dışındaki bütün kızları oyuna kaldırır.

Bir gün fırın başındaki Cevahir’e de yumurta uzatır. Cevahir ise yumurtalı pideyi tam fırına sürerken yumurtaların üzerine bir avuç toprak atar. Artık kızdırma, üzme sırasının kendisinde olduğunu söyler.

Batu, üç ay kadar sonra, ıssız bir yerde soyunup dereye giren Cevahir’i çıplak yakalar ve cinsel ilişkiye zorlar. Önce itiraz eden Cevahir’in sonra haz duyduğu bu tensel yakınlaşma onların aşklarını tazeler. Önceki hırçınlıkların, çapkınlıkların da birbirini yanlış anlamaktan olduğunun farkına varır, bunu birbirine itiraf ederler.

Ne var ki Cevahir, gerdek gecesi Batu’ya güçlük çıkarmaktan vazgeçmez. Babaannesinden kendisine kalan gümüş kemeri Batu’nun çözemeyeceği biçimde bağlar. Gerçekten de Batu çözemez, Cevahir’den yardım ister.

Birbirini sevmelerine karşın evlerinde kavga eksik olmaz. Üç ablalı bir evde büyüyen Batu “yediği önünde, yemediği ardında” olsun ister.

En yakın komşuları evlerinin sağ yanında oturan Gotranlardır. Gotran’ın, Batu’yla yaşıt olan kardeşi Vahran Batu’nun en yakın arkadaşıdır. Birlikte keçi otlatırlar. Bir bahar günü köylerinden uzak bir çavlanın altındaki gölete girerler. Evlerine döner, ama akşam hastalanırlar. Batu satlıcandan ölümcül bir biçimde yatarsa da bir süre sonra ayağa kalkar. Ancak kar sularının çoşturduğu çavlanın altında uzun süre kalan Vahran, felç olur. Bir daha da iyileşemez. Ondan sonra Gotran, Batu’yu kardeşi Vahran’ın yerine koyar. Batu belini incittiğinde, Gotran, eşi Morka’nın yaptığı taze pekmez dolu tasla ona geçmiş olsuna gelir. İyileşmesi için yapması gerekenleri bir kardeş yakınlığı ile tembihler.

Ancak, Cevahir’in amcaoğlu Ömer’in düğününde her şey tersine döner. Silahlı insanlar düğünü basar, oradaki topluluğa saldırırlar. Gotran, Cevahir’in ve Emir’in gözleri önünde sürükleyerek dışları çıkardığı Batu’nun başını gövdesinden ayırır. Sonra da Batu’nun kendi evinin balkonuna bir sopanın ucuna takıp asar.

Cevahir, köydeki öteki Müslümanlar gibi geceyi kaçma hazırlığıyla geçirir. Yüzcümlüğünü -dönemezse, ev yıkılıncaya dek onların eline geçmesin diye-

merdivenin alt basamağındaki taşın altına gömer. Ahırdaki hayvanları, erittiği göktaş ile zehirler. Ömer'in annesi Pilke Yenge de oğlunun bahçedeki ölüsüne bakmadan bütün evini ateşe verir. Yalınlar Ömer'in bacaklarını sararken, öbürleriyle birleşmek için, duvar diplerinden usul usul yürüyerek oradan ayrılırlar.

On dört kişilik bir grup halinde “denize doğru” kaçarlar. Saatler sonra, akşam karanlığı çökerken yeni bir saldırıya uğrarlar. Hamzat Amca öldürülür. Cevahir tecavüze uğrar. Ölmek üzere iken Urfalı Mehmet Ağa'ya rastlarlar. Varlıklı bir insan olan Mahmut Ağa onlara acıyarak alıp evine getirir. Niyeti evdeki işlerde kadını kullanmaktır. Fakat hem eli ince işe yatmadığı için, hem de Mahmut Ağa'nın karısının kıskanması nedeniyle onu tarlada çalışmak üzere yaylaya gönderirler. Cevahir orada kendi başına çocuk doğurur ve zehirlenip ölür.

Mahmut Ağa ve karısı Gülüş Hatun, çocukları olmadığı için altı yaşındaki Emir'i ve yeni doğan kız bebek Helal'i evlat edinirler. Çocukları çok seven karı koca onları el üstünde tutarak büyütürler. Daha sonra aileye Gülüş Hanım'ın kız kardeşinin kızı Gülhayat katılır. Teyzesinin yolladığı erzakı, giysileri getiren arabacıyla, teyzesine yanına gitmek istediği haberini göndermiştir. Teyzesi de gelebileceğini bildirdiğinde, onun yanına gitmiştir. Ancak çok geçmeden Gülüş Hanım ölür.

Emir avukat olduktan sonra, Gülhayat başkasını sevdiği halde Gülüş Hanım'ın vasiyeti olduğu için onunla evlendirilir. Ama iyi bir evlilik değildir bu. Karı koca birbirine uzaktır. Ayrıca görüncesi Helal Hanım, özellikle Emir Bey Urfa dışındayken Cevahir'e bir türlü rahat vermez. Kızı Hüsrâ'nın doğduğu günlerde Helal Hanım bir bahaneyle kavga çıkarır ve Gülhayat'ın bir belliğini keser. Emir Bey geldiğinde Gülhayat durumdan yakınır da onu inandıramaz. Kocasının kendisini “buraları yavaş yavaş sahiplenmekle” suçlamasına kızıp, buradan gidebileceğini söyler. Bunun üzerine Emir, giderse “üçten dokuza boş” olacağını ileri sürerek tehdit eder. Gülhayat da öfkeyle sabah erkenden evden kaçar. Fakat ortalığın çok kötü olduğu bir zamandır. “Zorlayacağı bir kapı bile bulamayarak” öğlen sonunda eve döner. Ancak evlilik bitmiştir. Emir Bey'in sözü yüzünden boşanmış sayılmaktadırlar. Yeniden nikâhlanabilmeleri için gerekli olan hülleyi, yani başkasıyla nikâhlanmayı zaten kocasından soğumuş olan Gülhayat istemez. Çocuklarıyla birlikte olmak ona yetecektir. Evin işlerine bakanlardan biri olarak evde kalma isteğini Emir Bey de kabul eder. Bununla birlikte Gülhayat, Emir Bey'in milletvekili olup İstanbul'a gidişinden az sonra, İstanbullu bir kızla evlendiği haberi gelince sarsılmıştır.

Öte yandan Meclis-i Mebusan üyesi olan Emir Bey, yeni evli olmasına rağmen İstanbul'da kaçak yaşamaktadır. İngilizlerce tutuklanacağı korkusuyla, anne babasıyla oturan eşinin yanına ancak bir iki saatliğine, gizlice uğrayabilmektedir. Bu arada Nevnihal'in annesi ve babası, Padişah'tan ve İngiliz'den yana olan komşuları, tanıdıkları tarafından kızlarını Halife düşmanı bir adama verdikleri için

eleştirilmektedir. Halife'den yana olan bu insanlar, gerçekte "Sarı Paşa'ya", kurtuluş için Anadolu'ya gidenlere düşmandırlar. Nevnihal ise Yahudi komşularının kızı olan Sava'nın isteğini reddeden eşi ile arkadaşı arasında kalır. Sava, Müslüman bir kadını taciz ettiği için linç edilerek öldürülen kardeşinin katillerinin bulunmasını ister Emir Bey'den. O ise yaşlı bir kadına işgalci askerler ve Rum arkadaşlarıyla sarkıntılık eden Gavriile için, "namusunu korumak isteyen insanları Kürt Mustafa'ya ya da İngiliz'e" teslim etmeyeceğini söyleyerek bu isteği yerine getirmez. Bunun üzerine Sava, işi Emir Bey'i cezasını bulmakla tehdit etmeye kadar götürür. Emir Bey sonra daha dört ay önce evlendiği Nevnihal'i işgal altındaki İstanbul'da bırakıp, Millî Mücadeleye katılmak için Ankara'ya kaçır. Bir süre sonra da bir ev kiralayarak eşini yanına çağırır. Ancak o sırada babası Yahya Efendi hasta olduğu için Nevnihal bu isteği yerine getiremez. Daha sonra babası ölür ve Nevnihal, annesi Yeşil Hanım'la birlikte Ankara'ya gider.

Emir Bey, 1926 yılında Ankara'daki Meclis'ten de rahatsızdır. Önceki yıl patlayan Şeyh Said İsyanından sonra çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu nedeniyle başvuru olan sert uygulamalar Emir Bey'i de Nevnihal ile annesini de korkutmuştur. "Suikast" girişimi nedeniyle de ortalık gergindir. Bu arada Yeşil Hanım ölür. Cenazeyi İstanbul'a götürmek isteyen Nevnihal ile Emir Bey arasında bir çatışma yaşanır. Çünkü Emir Bey, o gergin ortamda Ankara'dan ayrılmanın doğru olmadığını düşünür. Fakat daha sonra Meclis'te Gazi'nin ölümünden hemen önce, İsmet Paşa'nın Başvekillikten ayrıldığı sırada oradaki durumu beğenmediği için politikadan da Ankara'dan da uzaklaşmaya karar verir. Nevnihal'le birlikte Urfa'ya giderler.

Nevnihal yıllar sonra, zor bir doğumla kızı Leyla'yı dünyaya getirir. Urfa'da Emir Bey'in eski karısı Gülhayat Hanım ve çocuklarıyla birlikte yaşarlar. Uzun süren kanamalı lohusalığı sırasında ziyaretine gelen hanımlardan biri, böyle zamanda Emir Bey'le eski karısı Gülhayat Hanım'ın aynı evde bulunmalarının tehlikeli olduğunu öne sürer. Nevnihal ise buna karşılık olarak Gülhayat Hanım'ın bu evde bir tür hizmetçi olduğunu söyler. O sırada ikram için hazırladığı şerbet tepsiyle odaya girmek üzere olan Gülhayat bu sözü duyar ve gerisin geri döner. Ertesi sabah herkes uyurken evden kaçır. Olay fark edildiğinde Emir Bey kılını kıpırdatmaz. Ama Nevnihal hem kocasının bu tutumuna üzülür, hem de Gülhayat'ın incinip gitmesine neden oluşuna.

Dört buçuk yıl sonra Gülhayat dönüp geldiğinde, eve kabul edilmesi için Nevnihal âdeta Emir Bey'e yalvarır. Eskisi gibi birlikte yaşarlar. Ancak aile geçim sıkıntısı çekmeye başlar. Nevnihal bunu çocukların, özellikle Gülhayat Hanım'dan olan Batu, Mahmut ve Hüsrâ'nın hissetmemesi için uğraşır.

1941 yazında İstanbul'dadırlar. Hasta yatan Emir Bey ölür. Başucunda olan Gülhayat ve Nevnihal, Hüsrâ ile Leyla'yı uyandırır; Batu ile Mahmut'a haber

verirler. Batu gelince cenaze kaldırılır. Van'ın Başkale ilçesinde kaymakam vekili olan Mahmut, ancak üç gün sonra gelebilir.

Emir Bey öldükten bir hafta sonra Nevnihal, Gülhayat'tan bu evde (anne babasından ona kalan) birlikte yaşamayı sürdürmelerini ister. Gülhayat ise Mahmut'un kendisini yanında götürmeyi istediğini açıklar. Bunun üzerine Nevnihal, tüm aileyi toplayıp birlikte karar almanın en doğru yol olacağını söyler. Hemen o gün öğleden sonra herkesi toplar. İlk olarak da yıllar önce Gülhayat'ın kırılarak dört buçuk yıl evi terk etmesine yol açan yanlışını anlatarak, herkesin gerçeği öğrenmesini ister. Böylece hem Gülhayat'ın yanlışını olarak görülebilecek olayda onun suçu olmadığını çocuklarının öğrenmesini sağlayacak, hem de kendi içini rahatlatacaktır. Ancak, Hüsrâ ile Mahmut büyük tepki gösterir, Nevnihal'e kırıcı bir biçimde davranırlar. Mahmut, annesini alıp hemen oradan ayrılmak ister. Fakat Batu onlar gibi duygusal davranmayarak, her iki annenin de dikkatle dinlenmesini sağlar: Gülhayat Hanım da bu arada anılan bir tek yanlış dışında Nevnihal'in tüm ailenin iyiliği için uğraştığını, geçim sıkıntısı çekilen günlerde bile kendi çocuğu Leyla'ya haksızlık etmek pahasına Hüsrâ'yı ve ötekileri de nasıl koruduğunu anlatır. Sonunda da Nevnihal'le kalmayı yeğler.

Romanın sonunda 6 Aralık 1968 tarihli, Norveç'in Bergen adlı kentinde yazılmış bir mektup bulunmaktadır. Mektubun sahibi o gün otuz sekiz yaşına giren Leyla'dır. Onun verdiği bilgiye göre ağabeyi Batu 1944 tutuklamalarında istifa edip yurt dışına çıkmıştır. Aana adlı yabancı bir kadınla evlenmiş, üç kızı olmuştur. Kötü bir hastalığı olan öteki ağabeyi Mahmut, eşiyle birlikte tedavi için oradadır. Leyla kendisi ise "bir yürek ağrısından sonra" Batu'nun sağladığı bir bursla oraya gitmiştir. Ailesinin romanını yazma kararındadır. İki bölüm halinde yazacağı romanın ilk kitabında kadınları, ikincisinde sonraki kuşağı anlatacağını ve bu romanı ertesini yıl, yetmiş beşinci doğum gününde annesine armağan olarak vereceğini söyler.

Böylece romanın sonunda bu eserin devamının geleceği belirtilmiş olur.

B. YAPI²

² Romanda yapı ve yapının öğeleri ile yapı bağlantılı tema konusunda başvurduğumuz öteki kaynakları yazının amacını aşma kaygısıyla hepsine tek tek değinmek yerine aşağıda göstermeyi uygun bulduk. Yapı konusunda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte yapıyı oluşturan öğeler konusunda hemen hemen aynı noktada birleşen ya da romanda yapıyı oluşturan öğelerin birine yoğunlaşan bu yaklaşımları aşağıdaki listede görmek mümkündür.

Franz K. Stanzel, *Roman Biçimleri*, Çev. Fatih Tepebaşılı, Çizgi Kitabevi, Konya, 1997, s. 84-103. Romanın gelişimi ile anlatma biçimleri arasındaki ilişkiyi sorgulayan Stanzel, zaman, mekân, kişiler ve olayla anlatıcı arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Bir Göçmen Kuştu O, gerçekçi romanın yapı özelliğini gösteren bir eserdir. Olay örgüsünün neden - sonuç ilişkisi üzerine kurulması, roman kişilerinin toplumsal yapı ve çevreyle ilişkileri sonucu kişilik kazanmaları, aynı etki nedeniyle psikolojik derinliğe sahip olmaları gerçekçi romanın yapı kuruluşunu ortaya koymaktadır. Ayrıca zamanın roman kişilerinin toplumsal ve psikolojik kimliklerini ortaya çıkaran nedensel bir ilişki, benzer biçimde mekânın da kişiyi biçimlendiren ve toplumsal olaylarla kişilik arasında ilişki kuran somut dekorlar olarak kullanılması eseri gerçekçi roman yapısı içinde değerlendirmemize yol açmaktadır. Romanda ortaya konan çatışmaların tamamı kişilerle temsil edilir. Yani söz konusu çatışma kişilerle temsil edilen değerlerle yine kişilerce temsil edilen toplumsal öğelerin karşı karşıya gelmesidir. Başka bir ifadeyle kişi - toplum çatışmasında kişiler, onlarla temsil edilen toplumsal ve kişisel değerler çatışmanın öğeleri olarak bulunurlar. Romanda bireyi yaratan ve kişinin kendisiyle çatışması sonucu oluşan iç çatışma yoktur. Roman kişisini oluşturan çatışmalar, onun diğer roman kişileriyle karşılaşmasının sonucudur. Modern romanın temel özelliği olarak kabul edilen

---

Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 1996; Umberto Eco, *Yorum ve Aşırı Yorum*, Çev. Kemal Atakay, Can Yay. İstanbul, 1996.

Romanın yapısını Rus biçimcilerinden hareketle “fabula syuzet” ayrımını göz önünde bulunduran Eco, öykünün gerçek yaşamdan sapmalarını tespit ederek yapıyı ortaya koymaya çalışır.

Vlademir Nabokov, *Edebiyat Dersleri*, Ada Yay. İstanbul, 1988. Romanın yapısını romanda sürekli tekrar eden ve romanın katmanlarını oluşturan izleklerden yola çıkarak açıklayan Nabokov, bir ölçüde yapı ile tema arasındaki ilişkiyi tema karşılığı –hemen hemen aynı anlamda- izlek kavramını kullanarak açıklamaktadır.

Norman, Freidman, Philip Stevick, *Romanda Yapı Şekilleri*, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, 1988. Freidman, romanların akımlarla ve dönemiyle yapısı arasındaki ilişkiyi merkez aldığı incelemesinde romantik, gerçekçi, sürgerçekçi, bilinç ve bilinçaltı romanlarının yapısını ve bu yapının oluşumunda dönemin etkisini ele almaktadır.

Roman Jacobson, *Yazın Kuramı*, Derleyen Tzvenyan Todorov, Çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1995. Edebî eseri kendi başına tamamlanmış bir bütün olarak kabul eden Jacobson, edebî metnin yapısını çözümleyen çalışmaların odağında bulunan her edebî eserin kendine ait bir yapısı olduğu ve eserin söylemek istediği şeyi bu yapıyla ifade ettiğini belirtir. Buna göre tema ve yapı birbirini zorunlu kılan, ayrılmaz iki kavramdır.

Roland Barthes, *Göstergebilimsel Seriiven*, Çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat, YKY, İstanbul, 1997; Roland Barthes, *Yazı Nedir*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987. Göstergebilimle yapısalılık ve edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Barthes, edebî metni göstergebilimin verilerinden hareketle açıkladığı iki eserinde edebî metinde yapı ve temayı ifade eden gösteren - gösterilen ilişkisi üzerinde durmaktadır.

derinlik ya da derin, çok katmanlı kişilik *Bir Göçmen Kuştu O* romanının başkişisi olan Emir Bey için söz konusu değildir. Roman kişinin derinliği kendisiyle ilişki içinde olan diğer kişilerle sağlanmıştır. Romanın yapısıyla doğrudan ilişkili olan bu durum, modern romanın çok katmanlı ve derin roman yapısından uzaktır. Diğer taraftan romanın yapısı; kişi - mekân, kişi - zaman ve kişi - kişi ilişkilerinin neden - sonuç ilişkisi çerçevesinin dışına çıkmaması, devir - kişi bağlantısının neden - sonuç ilkesiyle bağlantılandırılması nedeniyle gerçekçi romanın yapı özelliğini göstermektedir.

1. Olay Örgüsü

Bir Göçmen Kuştu O “Batu’dan Sonra”, “Lal Oldu Dilim”, “Boğaza Son Kez Bakma Zamanı”, “Son Osmanlı’nın Kızı”, “Kış Güneşi Vurmuş Örtünüze Gözlerinizde Altın Parıltılar”, “Adını Eyyübe Cevahir Yeşil Leyla Koydum”, “Ey Benim Yere Yakın Tabiatım”, “Ergeni Yıkma Olmaz, Ergeni Yıkma Tanrı Kelamını Yıkma”, “Emir Bey’in Kadınları” adlarını taşıyan dokuz bölümden oluşmaktadır.

Romanın olay örgüsü, değiştirilemez altı merkez ya da çekirdek anlam birliği³ ve buna bağlı olarak da tamamı hem psikolojik hem de toplumsal çatışma özelliği gösteren altı çatışma üzerine kurulmuştur. Eserin çekirdek anlam birlikleri sırasıyla şöyledir:

1- Emir’in Kafkasya’da doğup büyüdüğü köyde bütün iyi ilişkilerine karşın bir gün babasının Müslüman olmayan komşularınca öldürülmesi, kendi canlarını kurtarmak için annesi Cevahir’le birlikte Osmanlı’nın merkezdeki topraklarına kaçarak göçmen durumuna düşmeleri.

2- Emir’in ve Cevahir’in Batum’da Mahmut Ağa’yla karşılaşip onunla Urfa’ya giderek bu ailenin yanına sığınmaları, Cevahir’in doğumun ardından ölmesi üzerine kardeşi Helal ile birlikte ailece evlat edinilmeleri; Emir’in ailenin isteği üzerine Gülüş Hanım’ın yeğeni Gülhayat’la evlenmesi.

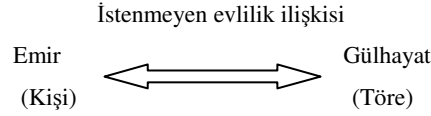
---

³ Şerif Aktaş, metin halkasını (olay halkası) oluşturan parçalara “mana birlikleri” demektedir. Bk. Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara, 2000, s. 51, 66. Biz “anlam birliği” sözünü bu anlamda kullanmaktayız. Bir edebî metni yapı bakımından incelemek, yani metnin yapısını çözümlmek için önce onu oluşturan parçaları ayırmak gerekir. Her edebî metin, kendisini oluşturan birtakım değiştirilemeyen anlam birliklerinden oluşur. “Çekirdek” ya da “merkez” denebilecek bu anlam birlikleri de kendi içinde daha küçük anlam birliklerine dayanır. Böylece her anlam birliği bir halkayı oluşturur. Bu halkaya “olay halkası” diyebiliriz. Söz konusu halkalardan oluşan bütün (yapı) ise bizi bir örgüye götürür. Bu metin, bir roman ya da benzer bir kurmaca eser ise söz konusu olan “olay örgüsü”dür.

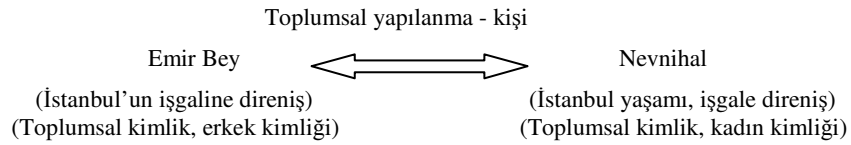
arasındaki toplumsal ve psikolojik çatışmadan oluşur. Toplum - kişi çatışmasından doğan ikinci olay halkasının çatışmasını şu şekilde gösterebiliriz:

İkinci olay halkasında kişi - toplum ve kişi - töre çatışmasını tamamlayan küçük anlam birlikleri ise şunlardır: Urfa'da Cevahir'in ölümünden sonra yeni doğan kızkardeşi Helal'le birlikte bu çocuksuz aileye evlatlık olarak kabul edilen Emir'in burada güven içinde, mutlu bir yaşam sürmesi; Emir'in, analığı Gülüş Hatun'un vasiyeti üzerine yine onun yeğeni Gülhayat'la -birbirlerini sevmeden- evlenmesi; Helal'in Gülhayat'ı sürekli hırpalaması; bu iki kadının kavgalarında Emir'in Gülhayat'ı anlamaması yüzünden onun evi terk etmesi; aynı gün dönmesine karşın boşanmış sayılmaları karşısında hülleyi istemeyen Gülhayat'ın evde çocukların hizmetinde olacak bir konumda kalmasına karar verilmesidir.

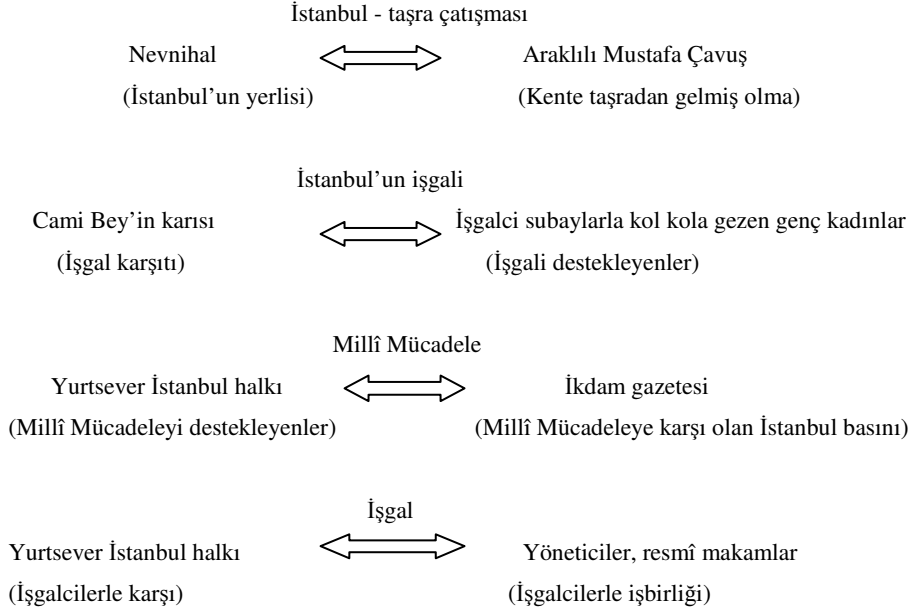
Üçüncü Olay Halkası

Üçüncü olay halkasının çekirdek anlam birliği İstanbul'a Meclis-i Mebusan üyesi olarak gelen Emir Bey'in Nevnihal'le karşılaşip evlenmesi ve İstanbul'un İngilizlerce işgalinin anlatıldığı bölümdür. Romanın en önemli çatışmasının yer aldığı bu halkada çatışma, hem toplumsal hem de psikolojik özellikler göstermektedir. Çatışmanın toplumsal boyutunu işgale karşı olanların işgalciler ve işgal yanlılarıyla çatışmasından oluşan kişi - savaş; psikolojik boyutunu ise, bu süreçte devam eden kişi - toplum yapısı çatışması oluşturur. Çatışmanın psikolojik boyutunu Nevnihal temsil eder. Emir Bey'le temsil edilen siyasi ve toplumsal oluşum süreci ise çatışmanın toplumsal boyutunu temsil eder. Bu temsil düzlemi, romanda Emir Bey - Nevnihal evliliği etrafında gelişen ilişkiler ağıyla oluşturulmuştur.

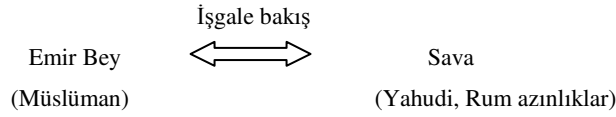

Üçüncü olay halkasında çatışmayı oluşturan ve her biri kendi içinde işgal sürecindeki toplumsal kimliği temsil eden pek çok küçük çatışma söz konusudur. Bu halkada bulunan küçük anlam birlikleri, sırasıyla Nevnihal ile annesi Yeşil Hanım'ın fukarası Araklılı Mustafa Çavuş arasındaki çatışma, Cami Bey'in karısı ile işgalci subaylarla kol kola gezen genç kadınların yarattığı çelişki, Millî Mücadeleye karşı çıkan İstanbul basını ile bu mücadeleyi gönülden destekleyen İstanbul halkının; ayrıca Emir Bey'le Müslüman bir kadına işgalci askerlerle birlikte

sarkıntılık ettiği için linç edilen kardeşinin katilinin peşinde olan Yahudi komşu kızı Sava'nın çatışmasıdır. Birinci olay halkasındaki “göçmenlik”, “yurtsuzluk” kavramları burada yeniden ortaya çıkmaktadır. Merkez anlam birliğini oluşturan ve toplumsal kimlikle kişilik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan küçük anlam birlikleri sırasıyla aşağıda gösterilmiştir.

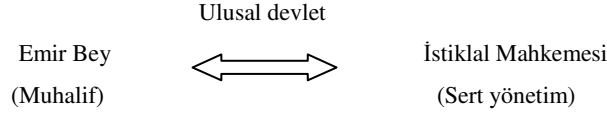

Romanın ilk olay halkasındaki Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasındaki çatışma burada da karşımıza çıkmaktadır. İki boyutu olan bu çatışmada Millî Mücadeleden yana olan Emir Bey ile karşı olan azınlıklar arasında toplumsal çatışma; yaşlı Müslüman kadına tacizse psikolojik çatışma ortamında çıkar. Emir Bey annesinin uğradığı tecavüzde yaşadığı psikolojik çatışmayı İstanbul'da, yaşlı bir kadının maruz kaldığı taciz üzerine yeniden yaşamıştır. Bu nedenle tepkisi sert olmuştur:

Dördüncü Olay Halkası

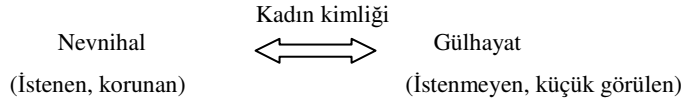
Dördüncü olay halkasında artık Ankara'da genç Cumhuriyet'in Meclisinde üye olan Emir Bey ile yönetim, başka bir deyişle Meclis ve İsmet İnönü hükûmeti arasındaki çatışma çekirdek anlam birliği durumundadır:

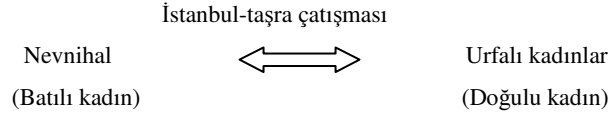
Halkanın küçük anlam birlikleri şunlardır: Emir Beyin Canbolat'ın asılmasına yol açan kararları yüzünden İstiklal Mahkemesine, söz konusu mahkemenin çalışmalarını yöreklendirici mektubu nedeniyle Başvekil İsmet İnönü'ye ve İnönü'nünkine benzer bir yaklaşımla İstiklal Mahkemesine Refet Bey'in takririyile takdirlerini bildiren Meclis'e muhalif olması.

Beşinci Olay Halkası

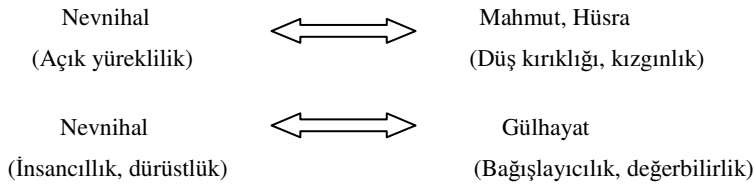
Beşinci olay halkası, Emir Bey ile Nevnihal'in Urfa'ya gelişleri, orada Nevnihal ile Gülhayat'ın karşılaşması çekirdek anlam birliği üzerine kurulmuştur. Olay halkasında, Emir Beyin ikinci eşi İstanbullu Nevnihal ile eski eşi Gülhayat arasındaki çatışma anlatılmaktadır. Burada hem geleneksel yaşam ile çağdaşlık arasında ortaya çıkan toplumsal, hem de bir erkek nedeniyle iki kadın arasında gelişen psikolojik boyutlu çatışmadan söz edilmelidir. Toplumsal yapılanma içinde kadın kimliğinin oluşum süreci anlatılmaktadır.

Öteki anlam birliklerinden ilki, Nevnihal'in Leyla'yı doğururken yaşadığı zor anlarda yanında bulunan Urfalı kadınlarla çatışmasıdır:

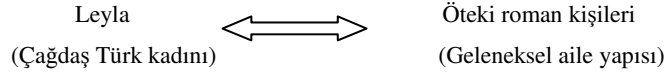
İstanbul'da Emir Bey'in ölmesinden sonra Gülhayat'ın Van'da kaymakam vekili olan oğlu Mahmut'un yanına gitmeyi istemesi üzerine Nevnihal'in birlikte oturma önerisinin kısa bir tartışmanın arkasından kabulü ikinci anlam birliğidir:

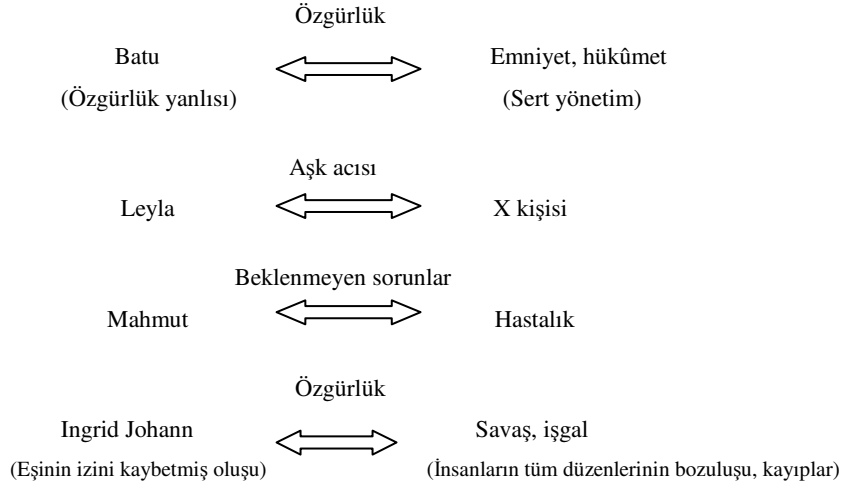
Altıncı Olay Halkası

Romanın son olay halkası, Leyla ile öteki roman kişileri arasındaki karşılaşmaları ifade eden bir mektuba dayanmaktadır. Buradaki çatışma çağdaş bir

kadın olan Leyla ile geleneksel aile yapısında yer alan kişiler arasındadır. Olay halkasında geçmişe bağlanan bugün bilinci ve çağdaş kadın kimliği ortaya konulur:

Halkayı oluşturan anlam birlikleri Batu'nun 1944 tutuklamaları sırasında "adı bir şeylere karıştığı için" Teknik Üniversitedeki görevinden istifa edip geldiği Almanya'ya yerleşmesi, Leyla'nın bir "kalp ağrısı"ndan sonra onun sağladığı bir bursla Almanya'ya gelişi, öteki ağabeyi Mahmut'un tedavisi güç hastalığı nedeniyle orada bulunuşu, Leyla'nın kaldığı pansiyonun işleticisi anne kızın da savaş ve işgal mağduru oluşları biçiminde sıralanabilir:

Birinci olay halkasının olayları bu halkanın başkışisi durumunda olan Cevahir'de ve oğlunda psikolojik bir çatışma yaratır. Gerçekte burada yaşananlar, siyasal kaynaklı bir toplumsal çatışmadır. O güne dek iyi ilişkiler içinde olan Türk ve Ermeni toplulukları arasında ortaya çıkmıştır. Beklenmedik bir saldırıya uğradıkları için de Cevahir ve Emir'de derin psikolojik etkisi olan bir çatışmadır. Ancak Cevahir'in yaşadığı acılar bununla sınırlı kalmaz. Hem kaçış yolunda uğradığı tecavüz, hem de geçmişte evlenmeden önce Batu'yla ilişkilerinde yaşadığı sorunlar da onun için hep psikolojik çatışma kaynağı olmuştur.

İkinci olay halkasında Emir ile Gülhayat arasındaki ilişkide yaşanan toplumsal ve psikolojik çatışmalar öne çıkar. Üçüncü olay halkası, Emir Bey'in Meclis-i Mebusan üyesi olarak İstanbul'da bulunduğu günlerde psikolojik çatışma ortamında kendini gösteren toplumsal çatışmalara dayanır. Dördüncü olay halkası da siyasal gelişmelerden kaynaklanan toplumsal ve psikolojik çatışma yaşayan Emir Bey ile ilgilidir.

Beşinci olay halkasında Nevnihal ile Gülhayat arasında toplumsal ve psikolojik çatışmalar yaşanır. Altıncı ve son olay halkasında ise pek çok kişinin geçmişte değişik nedenlere bağlı olarak yaşadığı toplumsal, psikolojik, siyasal çatışmalar özet olarak aktarılmıştır.

2. Kişiler

Romandaki kişiler, olay örgüsünde temsil ettikleri kavramlarla bağlantılı olarak temelde iki başlık altında değerlendirilebilirler. Emir Bey tarafından temsil edilen tarihsel süreç içindeki toplumsal yapılanma ile bu yapılanma içinde kadın ve erkek olmak üzere iki farklı biçimde oluşan toplumsal, psikolojik kimlik roman kişilerini temsil değerleri bakımından erkek ve kadın olmak üzere ikiye ayırmamızı gerekli kılar. Fakat kadın kimliği de erkek kimliğine bağlı olarak konumlandığı için kadınları Emir Bey'in etrafındaki kadınlar olarak adlandırmak mümkündür.

A. Erkekler

1. Emir Bey

Bir Göçmen Kuştu O'da romanın başkişisi olay örgüsünün üzerine kurulduğu, ilişkiler ağının merkezinde yer alan Emir Bey'dir. Romandaki öteki kişilerin büyük bölümü de onunla şöyle ya da böyle ilişkilidir. Olay örgüsündeki çatışmalarda yer alan kavramlar Emir Bey'le temsil edilir. O nedenle *Bir Göçmen Kuştu O*'nun başkişisi Emir Bey'dir. Emir Bey'in dışındaki roman kişileri onunla temsil edilen kavramlar çevresinde şekillenirler.

Emir ilk olarak beş yaşında, kızıl saçlı bir çocuk olarak karşımıza çıkar. Yetişkin olduğunda mavi yeşil gözlü, uzun boylu bir adam olarak görünecektir. Anne babası birbirini seven bir çift olan Cevahir ile Batu'dur. Kafkasya'da yaşayan bu varlıklı, Çeçen kökenli aile ortamında Emir'in mutlu bir çocukluk geçirdiği - anlatılmamış olsa da- tahmin edilebilir. Ancak, o güne dek hiçbir sorun yaşamadıkları Ermeni komşularının, babasının başını onun gözü önünde kesmeleri ile mutlu çocukluk sona erer. Doğup büyüdüğü topraklardan akrabalarıyla birlikte kaçarken de annesine tecavüz edilmesine tanık olur. Aynı anda kendisi de fiziksel şiddete uğrar. Saldırganlar onun bir elinin parmaklarının ucunu boğumlarından keser. Bütün bu olayların ardından Emir, doğup büyüdüğü Kafkasya'daki topraklarda ailesinin uğradığı saldırıda yetim kalan ve göçmen durumuna düşen bir çocuktur. Dolayısıyla o, romanın ilk halkasında, öncelikle, ansızın yersiz yurtsuz ve babasız kalmış bir göçmen çocukluğu temsil eder. Daha sonra geldikleri Urfa'da doğum sırasında annesi ölür. Ancak yanında çalıştıkları Mahmut Ağa ve karısı Gülüş Hanım'ın, kız kardeşi Helal bebekle kendisini evlat edinmeleriyle huzura kavuşur.

İkinci olay halkasında Emir, yetim ve öksüz bir göçmen çocuğu iken varlıklı, saygın bir aileye katılır; kendisi de sevilen, sayılan bir birey olur. Böylece yeniden benimsenen bir aile ilişkisi içinde yer alan, güvenli bir çocukluğu ve ardından

gençliği temsil eder. Ancak, okuyup avukat olmasına karşın evlenme konusunda yörenin törelerine karşı çıkamaz. Ayrıca borçluluk duygusunun da etkisiyle ailenin isteği üzerine Güllüş Hanım'ın yeğeni Gülhayat ile evlenir. İstemediği kurduğu bu ilişki, onda hem toplumsal hem psikolojik çatışma doğurur. Topluma ve aileye hayır diyememenin getirdiği zorunlulukla yapılan, sevgiye dayanmayan bu evlilikte işin içine Emir Bey'deki Gülhayat'ın malda mülkte gözü olduğuna ilişkin kuşkunun da girmesi, eşler arasında iyi bir iletişim kurulmasını engeller. Bu durum, aralarında psikolojik çatışmaya neden olur. Sonunda bir gün Gülhayat'ın, Emir Bey'e, yokluğunda kardeşi Helal'in kendisine ettiği eziyetlerden yakınması ve onun Gülhayat'a inanmaması bardağı taşıtır. Tartışmanın sonu onları boşanmaya götürür. Burada Emir Bey, erkek egemen anlayışın acımasızlığı içindedir. Ancak o anki acımasızlığı, tüm yaşamına yayılacak kadar yaygın bir tutum değildir onda. Çünkü sabah kızgınlıkla evden ayrılan Gülhayat, öğleden sonra döndüğünde eş olarak değil, ama çocuklarından ayrılmak istemeyen evdeki herhangi bir insan olarak onun evde kalmasına izin verir. Emir Bey'in Gülhayat'la ilişkisi erkek egemen toplumda kadın ve erkek kimliğinin birbirine karşı konumunu temsil eder.

Emir Bey, üçüncü olay halkasında Osmanlı'nın son Meclis'inin işgalcilerin eline düşmemek için kaçak yaşayan üyelerini temsil eder. Ancak buradaki kaçış, yalnızca kendi özgürlüğünden olmamak uğruna değil, aynı zamanda işgal altında ve saldırılara maruz kalmış ülkesinin özgürlüğü için çalışabilmek adına başvuru olan bir yoldur. Gerçekte yeni evlidir; ama kendisini kaygı içinde bekleyen eşini bile çok seyrek görebilmektedir. Bütün derdi ülkesinin nasıl kurtulacağıdır. Kendi çıkarlarını düşünmeyen bir yurtseverdir: “..... *Benim sayılan topraklar gözümde yoktur. Milletın toprağını yitirmesine göz yumamam. Ben avukatlık yapabilirim. Bir şey yapamayan ne olacak? Öyle bir yerdeyiz ki, benim tek başıma kurtuluşumun bir anlamı kalmamıştır.*” (s. 73)

Emir Bey ile Nevnihal'in birlikteliği ise kendileri gibi düşünenlerce, yani İstanbul'un işgaline karşı çıkanlarca benimsenen bir evlilik ilişkisini temsil ederken, işgale direnmeyi gereksiz görenlerce benimsenmeyen bir ilişkidir. Birdenbire İngilizci kesilmiş olan komşu kadın Seniha ile Nevnihal'in annesi Yeşil Hanım, bu yüzden tartışır. “Sarı Paşa”ya yani Mustafa Kemal Paşa'ya düşman olan bu kadın, onu destekleyen Emir Bey'i taşralı diye küçümsemeye kalkar (Kutlu 2005: 54-58). Nevnihal'in babası Yahya Efendi'nin tanıdıklarından “Âmedi Hulefasından mazul” Reşit Efendi de bir gün Yahya Efendi'ye “Halife düşmanı” ve “Meclis'te tek durmayan azıllardan” olan kişiye niye kızını verdiğini sorar (Kutlu 2005: 51). Oysa gerek Yeşil Hanım, gerekse Yahya Efendi işgale karşı direnişi destekleyen insanlar oldukları için damatlarının bu yoldaki çabalarını da onaylarlar. Emir Bey burada işbirliği ve Halifecilerin karşısında yer almış bir muhaliftir.

Emir Bey, romanın dördüncü olay halkasında da muhalifliğini sürdüren bir aydındır. Bu kez genç Cumhuriyet'in başkenti Ankara'da, Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyesi olan bir milletvekili olarak muhalefetin temsilcisidir. Meclis'te

alınan kimi önemli kararlara, Başvekil İsmet İnönü'nün kimi davranışlarının hükümetin izlediği yola ve İstiklal Mahkemesinin kararlarına karşıdır. Ama artık görüşlerini savunmak yerine evine çekilmeyi yeğler; sonunda siyaseti bırakıp memleketi Urfa'ya döner.

Emir Bey, özel yaşamına bakıldığında âdeta iki kişiliktir. Çünkü ilk eşi Gülhayat'ın yanında düşüncesiz, kaba bir erkektir. Dahası, kimi zaman şiddetten yana görünür. Gülüş Hanım öldüğü zaman gelen ağıtçılara gösterdiği sert tepki, böylesi geleneklerden hoşlanmamasından kaynaklanır. Bu, Emir'in toplumla çatıştığı konulardan biridir. Onun yaşadığı toplumsal çatışmaya bağlı olarak gösterdiği tepki de çok geçmeden evleneceği Gülhayat'ta psikolojik çatışmaya yol açar. Çünkü onu büyüten halaları da ağıtçıdır:

“Gülüş Hanım öldüğünde halalarını unutmuştu. Ağıtçı sokulmadı eve. Ağıtçılar gelip dış kapının önünde dövündüler, saç yoldular, baş yumrukladılar, bağrırlarını yırttılar. Emir Bey, ‘Şunlara üç beş kuruş verin, savın!’ diye bağırdı. ‘Gitmezlerse, hepsine sopa çekin!’ Gülhayat bu sözlerin kendine söylediğini sandı. Korktu” (s. 197)

Oysa Emir Bey, ikinci eşi Nevnihal'e çok nazik davranır. Onunla evlilik üzerine bir söyleşilerinde söylediği şu sözler ilgi çekicidir: *“Ama, ben Kafkasyalıyım. Bizde çok evlilik olmaz. Karımı, en az kendi seviyemde tutarım. Aslında, ona erişmeye çalışmayı yeğlerim...” (s.83)*

Emir Bey'in kadınlara davranışlarındaki farklılığın büyük ölçüde onların yetiştikleri çevre ve kültür düzeyleri ile ilgisi olduğunu söylemek mümkün. İlk eşi Gülhayat'la aralarındaki çatışma, bireysel gibi görünse de kültürel düzlemde. Çünkü farklı kültürlerin insanlarıdır. Emir'in içine doğduğu aile ve kültür daha çağdaştır. Emir Bey'in yukarıdaki sözünden de anlaşıldığı gibi kadını ikinci sınıf bir insan olarak görmez. Bu Batılı anlayışın tersine Urfa'da erkek egemen, Doğulu bir kültür yaşamaktadır. Dolayısıyla Gülhayat da orada yetişmiş Doğulu bir kadındır. Bu durumdan hareketle Emir Bey'in, Gülhayat'ın eğitimsiz olduğunu düşünmesi, ona bu önyargı ile bakması onun iç dünyasındaki incelikleri görmesini engellemiştir. Nevnihal ise İstanbullu, orta halli bir ailenin tek evladı olarak, iyi yetişmiş bir kadındır. Bu düşünceyle Emir Bey ona daha olumlu yaklaşmış, ilk gördüğü an kendisinden etkilendiğini belirterek onu onurlandırmıştır. Böylece iyi izlenimlerle başlayan bu birliktelik, ta baştan sevgi ve saygıya dayanmış; öyle de sürmüştür.

Çocukluğu Osmanlı'nın son dönemine, yetişkinliği ise önce Millî Mücadeleye, sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına denk gelen Emir Bey'in en önemli özelliği tarihle kişilik oluşumu arasındaki bağı temsil etmesidir. Emir Bey'in kişisel tarihi, savaşın tarihidir. Osmanlı'nın uzak topraklarından olan Kafkasya'da yaşarken Ermenilerin saldırısında babasının katledilmesi üzerine Anadolu'ya göçmüş yetim bir çocuk olarak bir dönemin tarihsel çalkantıları içinde

kalmış; hem psikolojik, hem bireysel, hem toplumsal çatışmalar yaşamıştır. Bu durum, yetişkinliğinde de benzer biçimde sürmüştür. Son Meclis-i Mebusan'ın üyesi olarak işgal altındaki İstanbul'da geçirdiği kaçak günleri, ardından Cumhuriyet kurulduktan sonra, Ankara'daki sancılı yıllar da onun andığımız çatışmalardan kurtulmasını engellemiştir. O nedenle Emir Bey, yaşadığı coğrafyanın, çağın; tanık olduğu, kendisinin de yaşadığı trajedilerin güçlü etkileri altında ortaya çıkmış bir kişiliktir. Romandaki işlevi de söz konusu coğrafyanın ve dönemin insanların yaşadıklarının çok yönlü olarak yansıtılmasıdır.

B.Emir Beyin Çevresindeki Kadınlar

1- Cevahir

Emir Bey'in annesi Cevahir, zorla topraklarından koparılıp daha önce tanımadığı yerlerde göçmen olan insanları temsil eder. Oysa o zamana dek refah içinde, mutlu yaşamış bir kadındır.

Cevahir doğduğunda yedi yaşında olan Batu'nun kendi isteğiyle aralarında beşik kertmesi yapılmış, delikanlılık dönemlerinde beş parmak daha uzun boylu olduğu için onun kaprislerine maruz kalsa da mutlu bir evlilikleri olmuştur. Müslüman olmayan komşularıyla çok iyi ilişkiler kurmuş bir ailedir onlarınki. Fakat bir gün ansızın bu komşularının saldırısına uğrarlar. Cevahir'in amca oğlunun düğünü sırasında baskın yapan komşuları oradakilerin kimini öldürür, kimini yaralar; genç gelini kaçırlar. Batu'yu da Cevahir'in gözü önünde öldürürler. Oysa öldüren kişi çok yakın görüştikleri komşuları Gotran'dır. Bu yüzden önce durumu algılayamaz Cevahir; tam tersi olduğunu sanır: *“Batu'yu ayakta son kez görüşü de hemen o sesin ardından. Gotran'la boğuşuyor Batu. Gotran mı? Hay akılsız Cevahir, gördüğün yanlış. Gotran, Batu'nun hasta olduğunu bildiği için, onu korumaya çalışıyordur. İtişip kakışma o yüzden.”* (s.26)

Bir yönüyle toplumsal, bir yönüyle psikolojik çatışma yaşamasına yol açan bu insanlık dışı saldırıdan sonra Cevahir, kendini öç alması için oğlu Emir'i büyütme adar: *“Ben ölmüşüm Tanrı, içime ölümü sokmuşsun... Emir'i unutma ama. Ona bakılacak, ciğerleri sağlam, yüreği katı, gücü kavi bir adam edilecek. Unutma...”* (s.34)

Cevahir, kaçış yolunda kendini böyle avutmaya çalışırken, bir saldırıya daha uğrar. Bu kez maruz kaldığı şey, cinsel şiddettir. Anadolu'daki güvenli topraklara ulaşma umuduyla yol alırken bir de haydutların baskınına uğrarlar. Haydutlar amcasını öldürdükleri Cevahir'e tecavüz eder, beş yaşındaki Emir'in parmaklarını keserler. Böylece ruhsal bakımdan yaşadığı yıkım katmerlenen Cevahir, bir de bedensel olarak saldırıya uğramış olur. Canına kıymayı aklından geçirirse de hem Emir'i, hem de öç almayı düşündüğünden, bunu yapmaz:

“Sonra nasıl öleyim, onun gözlerinin içine bakarak? Artık düşman olan bu dağlarda, yapayalnız bırakarak oğlumu, tek oğlumu? Hem bir and vardı

AYLA KUTLU'NUN BİR GÖÇMEN KUŞTU O ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

aramızda: Öcümüz var, dert olarak ciğerlerimize yapışan, şimdi de daha büyüyen: Tükürükle değil kanla yapıştı..." (s.44)

"Zulüm gidiyor, katırlarla ve ganimetlerle. Nasıl düşecek dağlardan aşağı? Ya Emir ardından sağ ama sakat kalırsa? Sakatlandı şimdiden. Ciğerlerinden, yüreğinden sakatlandı. Andaç o. Batu Beg'in andacı. Kalırsam, Emir'in en büyük borcu, canıma kıymama engel olmasındandır. Bunu sen yüreğine doldur, inandır onu Tanrı." (s.45)

Cevahir, benzer bir kararsızlığı tecavüz sonucu gebe kaldığı bebeği doğururken yaşar. Batum'da tanıştığı Mahmut Ağa'nın Urfa'daki tarlalarında çalışırken, تنها bir yerde kendi başına doğum yapmaya kalkar. O sırada önce ölmek ister; bebeğin ölmesini de. Sonra bebeğin suçsuz olduğunu düşünür. Yalnız şu iç konuşma sözleri ile ölmek mi istediğini, yoksa bu düşünceden mi caydığı anlaşılır: *"Kurtar beni Tanrı... Suçsuz bu bebek. Suçsuz, biliyorum, ama onu oluşturan tohumla aramda namus ve kan var. Kurtar ki temizleyeyim..."* (s.47)

Ne var ki doğumun sonunda zehirlenip ölür. Görüldüğü gibi Cevahir, savaş yüzünden çıkan tarihsel, toplumsal, psikolojik çatışmalar içinde büyük acılar çekerek genç yaşta ölen bir kadındır. Onu bütün insanlık tarihinde benzer acıları yaşamış hemcinslerinin bir temsilcisi saymak mümkündür.

2- Gülhayat

Romanda Gülhayat karşımıza Emir Bey'in eski eşi olarak çıkar. Doğduğunda annesi, kız doğurduğu için herkesin içinde babası tarafından tokatlanmış, törenin ezdiği Doğulu kadını temsil eder. Emir Bey ölüm döşeğindeyken, o kırk beşlerindedir.

Gülhayat esmer, kara gözlü, "etli dudakları" olan, kısa boylu bir kadındır. Gidip Mısır'a yerleşen anne babası tarafından küçük yaşta ağıtçılıkla karınlarını doyurmaya çalışan yoksul halalarının "üstüne atılmış" bir çocuk olarak yoksunluklar içinde büyümüştür. Bir gün, kendisine giysi, erzak gönderen teyzesi Güllüş Hanım'a yanına gelmek istediğini bildirir. Teyzesi de onu yanına aldırır; ancak çok geçmeden ölür. Daha sonra da Gülhayat "bunca toprağı malı mülkü hak etmemiş biri" diye baktığı Emir Bey'le evlendirilir. Oysa başkasını, teyzesinin hizmetini gören Hatice Kalfa'nın oğlu Muttalip'i sevmektedir. Ama ona kiminle evlenmek istediği hiç sorulmaz. Salt töreler gereği aileye hayır diyemediği için kabullendiği bu evlilik, onun da çatışma yaşamasına neden olur. Üstelik söz konusu ilişki, aralarında zaten var olan bireysel çatışmayı şiddetlendirir; birbirini sevmelerini, anlamalarını önler. Gülhayat'ın onu sevmemesinin bir nedeni de Emir Bey'in, bacası Helal'e duyduğu "inanılmaz bağlılık"tır. Nitekim Emir Bey'in evde olmadığı bir zaman Gülhayat ile Helal tartışır. Helal, Gülhayat'ın bir belliğini keser. Gülhayat da kocası geldiğinde durumunu anlatır. Ancak Emir Bey buna inanmaz. Üstelik "Sen, buralara sahip olmak istiyorsun. Derdin bu." biçiminde suçlar. Gülhayat'ın "Öyle mi ağam? Öyleyse, ben buradan giderim." demesi üzerine

Emir Bey “Siz cenupluları bilirim ben. Gitmezsin. Gidersen, üçten dokuza boşsun.” yolunda sözlerle Gülhayat’ı hem kışkırtır, hem de bir anlamda tehdit eder. Buna karşılık Gülhayat da “Vız gelir nikâhın senin” deyip, arkasında daha kırkı çıkmamış Hüstra bebeği bırakarak evi terk eder. Ancak savaş her yeri tuttuğundan gece boyunca açacak bir kapı bulamaz ve ertesi gün öğleyin döner. Artık boşanmış sayıldıkları için yeniden karı koca olmaları hülle yapma koşuluna bağlıdır. Ancak, kocasından zaten soğumuş olan Gülhayat bunu istemez. Onun derdi yalnızca çocuklarıyla birlikte olmaktır. Emir Bey bu son isteği “Ört başımı. Gözüme de hiç görünmemeye bak.” uyarısıyla kabul eder.

Gülhayat’ın çaresizlikten, kendisini yaralayanların yanına dönmek zorunda kalışı yalnızca bu olayla sınırlı değildir. O benzer bir durumu Emir Bey’in ikinci eşi Nevnihal’in yanında da yaşar. Birbirine saygılı, mesafeli bir ilişkiyi sürdürürlerken bir gün Nevnihal’in ağızından çıkan bir söze kırılıp yine evi terk eder. Burada yaşanan sorunun kaynağı kültürel ve psikolojik çatışmalardır. Gülhayat hülleyle yaşayarak, eşinden ayrılmayı kendi isteğiyle kabul etmiş, onurlu bir kadındır. Ancak, çocuklarıyla birlikte olmanın başka bir yolu bulunmadığı için o evde yaşar. Ufak bir kıskançlık duysa da bu duygusunu körelterek eski kocasının evlenmesine, eşini alıp aynı eve getirmesine itiraz etmez. Dahası evin asıl hanımı olarak kabul ettiği Nevnihal’in her hizmetine koşar. Ancak, bir gün onun ağızından çıkan “hizmetçi” sözüne çok kırılır. Çünkü kendini o konumda kabul etmez. Açıkça ifade etmese bile çevresinde gördüğü kuma yaşamına alışık olduğu için, belki de Nevnihal’i kuması olarak kabul etmiş; kendisini gelen yeni hanımın daha gerisinde olmakla birlikte hizmetçilerin üstünde bir yerde düşünmüştür. Kumalığın, iki evliliğin yaşandığı bir kültürde bu durum bir yerde doğaldır. Ama hizmetçilik doğal değildir. Nevnihal’in kültüründe ise her ne kadar yeni Medeni Kanun çıkmadan iki evli erkekleri görmüş olması muhtemelse de bunun İstanbul’da Urfa’ya oranla daha seyrek olduğu ve tutulmayan bir durum olduğu açıktır. Burada Batı kültürü ile Doğu kültürünün farkı kişiler arasında bir çatışmaya yol açmıştır. Gülhayat, tıpkı Emir Beyle olduğu gibi Nevnihal ile de toplumsal ve bireysel çatışmalar yaşamıştır.

Bu kez dört yıl sonra döner çocuklarının yanına; ama yeniden iyi bir ilişki kurar Nevnihal’le. Dahası, olayın nedenini yıllar sonra öğrenip üvey annelerine sert tepki gösteren çocuklarının yanında Nevnihal’in hakkını teslim edecek kadar da doğrucudur.

Sonuçta Gülhayat, ister istemez yaşadığı bütün çatışmalara, çektiği acılara karşın kendi koşulları içinde toplumsal yapının belirlediği bir Anadolu kadını görüntüsü çizmektedir.

3- Nevnihal

Emir Bey’in ikinci eşi olan Nevnihal, romanın üçüncü olay halkasında genç bir İstanbullu kadın olarak karşımıza çıkar. Kara gözlü, ince kaşlı, narin bir insan olan Nevnihal’in yaşı otuza yakındır. En büyük korkusu dört ay önce evlendiği ve

aşkla bağlı olduğu kocasının başına bir şey gelmesidir. Hem İngilizlerin eline düşmemek için kaçak yaşayan Emir Bey'i özler, hem yakalanacağı kaygısı ile bunalımlı günler geçirir. Ancak İstanbul'dan kaçtıktan bir süre sonra Nevnihal'i Ankara'ya çağıran kocasının yanına gitmeyi onunla ufak çapta da olsa çatışmayı göze alarak, bir süre reddeder. Hasta yatan babasını ve annesini bırakmaz. Babası ölünce annesini alıp gider. Ne aşkla bağlı olduğu eşi için anne babasını ihmal eder, ne de anne babası için eşini.

Nevnihal, küçük bir çatışmayı da eşiyile çocukluk arkadaşı Sava arasında kaldığında yaşar. Kaynağı toplumsal, siyasal bir çatışma olan Emir Bey ile Sava'nın tartışmaları sırasında arada kalışı onun da kişilik oluşumun toplumsal koşullarla ilgisini ortaya koyar.

Nevnihal'in. eşinin eski eşi ve ondan olma çocuklarıyla kurduğu ilişki kadın kimliğinin toplumsal oluşumunu ve bireysel gelişimini ortaya koyar. Gülhayat ve çocuklarının hakkını yememeye büyük özen gösterir. Burada öyle ileri gider ki - romanın sonunda Gülhayat'ın açıklamalarından öğrendiğimize göre- öteki çocukları korumak adına bazen kendi kızının hakkını ihlal eder. O yüzden de ortamın etkisiyle bir kez ağzından kaçan bir söze kırılan Gülhayat'la yaşadığı çatışma, bireyselmış gibi görünse de gerçekte kültürel bir çatışmadır. Dönüp geldiği zaman gösterdiği sıcak yakınlık üzerine Gülhayat onu bağışlar. Nevnihal ise Gülhayat'la kurduğu iki kız kardeş ilişkisini Emir Bey'in ölümünden sonra sürdürür.

Yukarıda belirttiğimiz özellikleri ile Nevnihal, Emir Bey'le ilişkisi nedeniyle kadın kimliğinin erkek kimliği karşısındaki ikincil konumunu, Gülhayat'la ilişkisi nedeniyle ise onunla ortaklaşan ve ondan ayrılan yönleriyle bir erkeğin etrafında fakat ondan farklı oluşan kadın kimliğini temsil eder.

4- Helal

Emir Bey'in kız kardeşi Helal, annesini -doğumda yitirdiği için- hiç tanımamış, tecavüz sonucu dünyaya geldiğinden babası belirsiz olmasına karşın ağabeyi ve kendisini evlat edinip büyüten ailece şımartılmış; çirkince, kaba bir insandır. Yaptığı baskılarla zaten törelerce ezilen, ağabeyinin eşi Gülhayat'a yaşamı çekilmez duruma getirmiştir. Âdeta, törenin ezdiği hemcinsinin sıkıntılarını arttırmaktan zevk alan, bencil bir kadındır. Gülhayat'la yaşadıkları bireysel bir çatışma gibi görünmekle birlikte toplumsal, kültürel kaynaklı bir çatışmadır. Kadın kimliğinin birbirinden farklı oluşan biçimlerini ve bunun toplumsal, psikolojik kökenlerini temsil eder. Gülhayat ve Nevnihal'le birlikte Emir Bey'in erkek dünyasından ayrılan kadın kimliğinin bir parçasını oluşturmaktadır.

C- Diğerleri

Bu başlık altında ele alacağımız roman kişileri romanın temel çatışmasıyla doğrudan ilişkisi olmayan, temsil değeri yüksek diğer roman kişilerini küçük anlam birlikleri düzeyinde tamamlayan, çatışmaları derinleştirme ve ayrıntılandırma

işlevine sahip olan roman kişileridir. Çoğunluğu, Emir Bey ve etrafındaki kadınların birtakım özelliklerini belirginleştirmek için kullanılır.

1- Yeşil Hanım

Nevnihal'in annesi Yeşil Hanım kadercisi bir insandır. İşgalden büyük rahatsızlık duyan, ama "Sarı Paşa" önderliğinde verilmekte olan mücadeleyle de ülkenin kurtulacağına inanan İstanbulluların tipik bir örneğidir. Geleneklere bağlı, kocasının isteklerini hemen her koşulda yerine getiren bir kadındır. Ancak ülkesi söz konusu olduğunda durum değişir. İşgali protesto etmek için yapılan Sultanahmet Mitingine Yeşil Hanım Yahya Efendinin bütün itirazlarına karşın kızını, akrabasını da alarak gider.

Giritli olan Yeşil Hanım'ın önemli başka bir özelliği de göçmenliğidir. Balkan Savaşından, Birinci Dünya Savaşından sonra kendilerini İstanbul'a güç bela atabilmiş yoksul, çoğu yaralı, hasta, kimsesiz, evsiz insanlara eşiyile birlikte yardım ederler. Ama Yeşil Hanım, siperde bir şarapnel parçasının yüzünün yarısını uçurmuş olması nedeniyle konuşması güç anlaşılan Araklılı Çavuş'a tencerelerinde bir pay ayıracak kadar ayrı bir ilgi gösterir. Çünkü kendisi, Girit'ten anavatana geldiği zaman, dilinin hafifçe de olsa çalmasını kişiyi nasıl bir yalnızlık duygusuna terk ettiğini yaşayarak öğrenmiştir.

2- Cami Bey'in Eşi

Eski Dahiliye Vekili Cami Bey, Emir Bey'den üç dört gün önce Aydın milletvekili olarak Ankara'ya gitmiştir. Genç, güzel eşi dört çocuğuyla yarı aç yarı tok yaşamaktadır. Öyle ki konuğuna ikram edecek kahvesi yoktur. Ama o; güçlü, namuslu, gelecekte umudu kesmeyen, bilinçli bir kadındır. İnsanlar arasında ayırım ortadan kalkacağı bir kurtuluşun yaklaştığına inanır.

3- Müyesser

Nevnihal'in Darülmüallimat'tan arkadaşı Müyesser, çocukları olunca eşinin isteği üzerine öğretmenliği bırakmıştır. Ancak akıllı fikri yurdunun ne durumda olduğuyula doludur. Lohusa iken Sultanahmet mitingine gider. Toplumsal ve psikolojik çatışmalar yaşamış, hasta ve yoksul bir insan olmasına karşın, kurtuluşa ilişkin umudunu yitirmez. Ancak, kocasının cephede ölümünden sonra artan hastalığı onu ölüme sürükler.

4- Seniha

Nevnihal ve ailesinin komşuları ya da ahabları olan bu kadın, kayıtsız şartsız İngiliz'e teslim olmaktan yanadır. "Sarı Paşa" ve yandaşlarına işleri Halife'ye bırakmadıkları, işgalcilere direnmek ve savaşmak için çalıştıkları için kızan, cahil bir "İngilizci"dir.

5- Reşit Efendi

AYLA KUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU O* ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Reşit Efendi, Babıâli'nin eski kâtiplerindendir. Padişah yanlısıdır, Kemal Paşa'ya düşmandır. Dükkânına gelip gittiği Yahya Efendi'yi kızını "Halife düşmanı", "Meclis'te tek durmayan azıllılardan" biri olan Emir Bey'e verdiği için eleştirir.

6- Sava

Nevnihal'in arkadaşı Sava, bir Rum kadınıdır. Emir Bey'den, yaşlı bir Müslüman kadını taciz ederken linç edilen kardeşinin katillerinin bulunmasını ister. Onun yardım etmeyi reddetmesi üzerine küstahlaşarak Emir Bey'i cezasını bulmakla tehdit eder: "*Ey tamam öyleyse. Şimdi bizler de düşman olduk. Sözüm sözdür mebus bey, yalnız o katiller değil cezayı bulacak olan. Sen de ceza bulacaksın.*" (s.144)

Sava'nın ahlakça düşkün bir ailesi vardır. Kendisi de kızı da para karşılığı işgalci erkeklerle birlikte olurlar.

7- Batu (Oğul)

Emir Bey ile ilk eşi Gülhayat'ın büyük oğulları olan Batu, akıllı, çalışkan bir adamdır. Ancak, 1944 tutuklamaları sırasında adı "bir şeylere" karıştığı için, asistan olduğu Teknik Üniversiteden istifa ederek Almanya'ya gitmiş; Alman bir kadınla evlenmiş ve oraya yerleşmiştir. Üç kızı bulunmaktadır.

8- Mahmut

Emir Bey'in Gülhayat'tan olan ikinci çocuğu Mahmut, Mülkiye'de okumuş; kaymakam vekilliğiyle başladığı meslek yaşamında valiliğe dek yükselmiştir. Kötü bir hastalığa yakalandığı için tedavi amacıyla eşi Filiz'le Bergen'e gitmiştir. Ancak ne hastalığının tedavisi mümkündür, ne de kendisi durumunun farkındadır.

9- Hüstra

Emir Bey'le Gülhayat'ın en küçük çocuklarıdır Hüstra. Dame de Sion'da okumuştur; çalışmaktadır.

10- Leyla

Nevnihal'in tek çocuğu Leyla "Hayat anne" dediği Gülhayat'a düşkünlüğüyle dikkati çeker çocuk yaşlarda. "Kalp ağrısı" yüzünden Batu Ağabeyinin sağladığı bursla Almanya'ya, Bergen'e gider. Otuz sekiz yaşına girdiği gün oradan annesine yazdığı mektupta ailesini anlatan bir roman yazacağını açıklar.

11- Mahmut Ağa - Gülüş Hanım

Emir'i ve kardeşi Helal'i evlat edinen Mahmut Ağa ile karısı Gülüş Hanım, varlıklı bir Urfalı ailedir. Çocukları olmayan karı koca, birlikte onları kendi çocukları gibi sevgiyle büyütmüş, kendi varisleri yapmışlardır.

12- Doktor Andon

Yahya Efendinin hastalığı sırasında çağrılan Doktor Andon, Venizelos'a düşman bir Rum'dur. Tarih bilinci olan bir insan olduğu için, sömürgecilerin emrindeki Kral Konstantin'i ise "gâvurların tahrikiyle" Anadolu'yu işgale kalkışan bir kukla olarak görür. Kendisinin Osmanlı olduğunu söyler: "*Bendeniz, Osmanlıyım Yahya Efendi. Bu toprağın ekiniyle doydum. Burada doğdum, tahsil yaptım. Gençliğimde çıktım dışarı. Bütün Evropa'yı dolaşım. Sonra baktım ben başkayım, döndüm geldim. Bizden ayrıdır onlar.* (s.116)

Ne var ki Doktor Andon'un on dokuz yaşındaki oğlu, anne babasının bütün karşı çıkımlarına karşın, Venizelos'un seferberlik çağrısına katılmış ve işgalin on birinci günü ölmüştür. Doktor Andon onun için "aptallığın şehidi" der.

*

Romanın birinci derecedeki kişileri olan Emir ve onunla doğrudan bağlantı içinde olan Cevahir, Gülhayat, ve Nevnihal'in çatışmalarının toplumsal koşulların yarattığı psikolojik çatışmalar olduğu görülür. Oluşma biçimleri dikkate alındığında çatışmaların kişilerle kişiler arasında gerçekleştiği, roman kişinin diğer roman kişileri ile tamamlandığı, onlar tarafından temsil edilen kavramlarla çatışmasıyla oluştuğu söylenilebilir. Çatışmaların merkezindeki kişi olan Emir bu çatışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Emir'in psikolojik derinliği de tamamı toplumsal koşulların sonucu olan kadınlarla sağlanır. Bu durumda Emir Bey'in modern romanın gerektirdiği psikolojik iç çatışmadan mahrum olduğu ve dolayısıyla gerçekçi roman tipi özelliği gösterdiği söylenebilir. Yaşamı birbirinden farklı toplumsal, kültürel özellikler taşıyan, imparatorluktan millî devlete geçişi simgeleyen Kafkasya, Urfa, İstanbul, Ankara olmak üzere dört farklı coğrafyayı yaşayan ve yaşamı bu süreci simgeleyen Emir Bey'in yazgısını, yaşadığı çağın askerî, siyasi, psikolojik yapısı belirler. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Anadolu dışındaki topraklarda doğup, çocukluğunu Anadolu'nun ücra bir kentinde geçirerek, Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını önce Osmanlı'nın payitahtında, sonra genç Türkiye'nin başkentinde muhalif bir milletvekili olmak, onu dönemiyle oluşan ve çatışan bir kişi haline getirmiştir.

Romanın başkışisi Emir Bey'in kişiliğinin oluşumu ve psikolojik derinliği, yakın çevresindeki Cevahir, Gülhayat, Nevnihal'le yaşadığı çatışmalarla tamamlanır. Bu yapının ilk basamağı kayıp çocukluk ve yitik topraklarla simgelenen ve toplum - kişilik arasındaki derin bağı ifade eden annesi Cevahir'in temsil ettiği psikolojik alt yapıdır. İkinci aşama savaş, yıkım ve göç üzerine kurulan psikolojik bilincin toplumsal ve bireysel olarak tamamlanma sürecinden oluşur. Bu süreç, Emir Bey'in toplumsal bir karakter gösteren savaş kimliğinin bireysel yaşam ve kişilik üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Emir Bey'in temsil ettiği değerler azınlık olma, göçmenlik, yetimlik ve öksüzlük, gelenekle çatışma, düşmanla çatışma, muhalif olma gibi toplumsal, tarihsel bağlantıların sonucu ortaya çıkmış

kavramlardır. Bunlar bize hem onun, çağını temsil eden bir insan olarak değerlendirilmesinin gerekçesini verir, hem de dönemin genel bir görünümünü sergiler.

Emir Beyin çevresindeki kadınların, yaşadıkları toplumsal, kültürel, kişisel çatışmalar psikolojik derinlikleri ihmal edilmeksizin ortaya konmuştur. Annesi Cevahir, önce Kafkasyalı bir genç kız, sonra eşi acımasızca katledilmiş genç bir kadın ve sonra bu saldırının öcünün alınması için çocuğunu yetiştirme çabasıdayken ölen bir anne olarak yaşadığı acılarla karşımıza çıkar. Bütün bunlar ona psikolojik bir derinlik kazandırmıştır.

Emir Beyin ilk eşi Gülhayat, Doğu kadını temsil eder. İnsanlar karşısında töreler gereği çoğunlukla suskun kalmasına karşın, sürekli olarak iç dünyasında sorgulamalar yapan, bu nedenle de psikolojik derinliği olan bir kişiliktir. Önce babasını, ardından anne babasını birlikte; sonra istemeden evlendiği kocasını, daha sonra, birlikte oturmak zorunda kaldığı eski kocasının yeni eşi Nevnihal'i sorgular. Onun bu insanlarla yaşadığı bireysel çatışmalar gerçekte toplumsal, kültürel bağlantıların getirdiği sorunlardır. Romanda kimsesizlik, Doğuda kadın olmak, buna bağlı olarak evinde ezilmek, çocuğuna sahip çıkamamak gibi kavramlar onunla ortaya konur.

Emir Beyin ikinci eşi Nevnihal ise İstanbul - Ankara - Urfa üçgeninde kadın olma sorununu yaşayan, Batılı sayılabilecek bir kişidir. Karşı karşıya kaldığı çatışmalar, Gülhayat kadar yoğun olmasa bile Nevnihal'in de aile ve toplumsal bağlantılı sorunların içinde yaşayan, psikolojik derinliği olan bir kişilik olduğunu göstermektedir. Onun kişiliğinde ortaya konan kavramlar işgal altındaki bir kentte yaşamak; önce işgalcilerden kaçan, Cumhuriyet kurulduktan sonra Ankara hükûmetine muhalif bir milletvekilinin eşi olmak; onun eski karısı ve çocuklarıyla aynı evi paylaşmak, farklı bir kültürde yaşamak zorunda kalmaktır. Nevnihal de bir kadın olarak içinde yaşadığı dönemin özelliklerini yansıtmaya işlevini yerine getirmiştir.

3. Mekân

Bir Göçmen Kuştu O'da olaylar, biri dış ülkede olmak üzere beş ayrı yerde, geniş bir coğrafyada geçmektedir: Kafkasya, Urfa, İstanbul, Ankara, Bergen. Mekânlar romanın her bölümünde zaman değişimlerine paralel olarak açıkça vermiştir. Ancak mekânların uzun tasvirlerle verilmediği görülür. Mekân bilgisi genelde kısa değinmeler biçiminde yer almıştır.

A. Dekorlar

Tuttuğu yer az olmasına karşın romanda dekorun birçok türü görülmektedir: ev, oda, sokak, köy, şehir dekoru gibi.

1.Ev Dekorları

Eserde ağırlıklı olarak İstanbul'daki evden söz edilir. İstanbul'daki ev, işgal altında oluşan toplumsal yapılanmayı ve günlük insanın yaşamını simgeler. Nevnihal ve ailesinin yaşadığı “Kuleli'nin karşısında” (s.93) olan bu mekân, alaturka bir evdir (s.65). Bahçeli, kuyulu, sekili; sahanlığı olan, kapısında kurgulu çingırağı bulunan, alaturka saat kullanılan bu ev, Nevnihal'in ailesinin geleneksel yaşayışa bağlı oluşlarının bir göstergesi sayılabilir.

Öte yandan Aram Usta gibi kimsesiz ve yoksul insanların evleri de yıkılan tahta perdeleri, yamulan duvarlarıyla dikkati çeker (s.70). Bunların da dönemin insanların yoksulluğunu simgelediği söylenebilir.

Emir Bey ile Nevnihal'in Ankara'daki evleri ise “altı üstü iki oda”dan ibaret küçük bir ev olarak geçer (s.147). Millî Mücadeledeki zorlukları, toplumsal ve kişisel özveriyi simgeler.

2. Oda Dekorları

*Bir Göçmen Kuştu O'*da hiçbir oda dekoru ayrıntılı anlatılmaz. Çoğunlukla odanın bir yanı ya da bir özelliği, bir anlık görünümü çok kısa olarak verilir. Oda dekorları roman kişisi kadınların psikolojik yapılarını, dışarıya kapalılığını, sıkışmışlığı temsil ederken diğer taraftan da toplumsal konumlarını ortaya koyarlar. Romanda sözü geçen ilk oda Cevahir'in “kız evindeki gerdek odası”dır (s.10). Karanlık olduğu belirtilen bu odanın öd odunlarıyla dolu “peş”ten yayılan hafif ışıkla aydınlatıldığı anlaşılır. Açıkça belirtilmese de buradaki karanlığın, biraz sonra gelip Nevnihal'in belindeki çok sıkı bağlanmış kemeri çözmesi beklenen Batu'nun işini güçleştirmek gibi bir işlevi olduğu sezdirilir.

İstanbul'daki iki oda dekorundan ilki de Nevnihal'in gelin odasıdır. Bu odanın gösterişli büyük lambası, oymalı ceviz eşyası, geniş karyolası, ipek örtüleri, makaralı patiska perdeleri ile orta halli bir İstanbul evine ait olduğu anlaşılır (s.84-88). İkinci oda ise Cami Bey'in alafranga evindedir (s.91). Yalnızca “Cami Bey'in suretleriyle dolu” konsoldan söz edilir. Yoksulluk çekilen bu evde zaten fazla eşya olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ülkenin kurtuluşu için Ankara'daki harekete katılmak üzere evini bırakan Cami Bey'in ailesinin sıkıntılı, ama onurlu bir yaşam sürdüğü anlaşılır.

Urfa'da ise üç oda dekoru çıkar karşımıza. Bunların ilki Nevnihal'in doğum yaptığı odadır. Bir gülabdanlıktan gül suyu serpildiği halde hâlâ eskimiş tahta, küf, yosun ve belli belirsiz sardunya kokan bu odada bir mangal, sürekli tıslayan bir lüks lambası; üzerinde pırl pırl örtüler, danteller, kundaklar olan bir sandık ve bir karyola vardır. Ancak Nevnihal, kendisine yardımcı olmak için odada bulunan ebe ve öteki Urfalı kadınları anlayışsız davranışları yüzünden âdeta odasında istemediği dekor öğeleri gibi görür (s.153-159).

İkinci oda, Gülhayat'ın gözüyle anlatılan teyzesi Gülüş Hanım'a ait olan kadifeli odadır. Sekiz penceresi olan oda, perdelerinden sekinin üstündeki minder ve

yastıklara kadar ev sahibinin zenginliğini gösteren sırma işlemeli kadifelerle kaplıdır. Aynı oda başka bir yerde de zenginliğin simgesi -Mısır'dan gelme- İngiliz işi saat, altın lamba, Fransız taşbebek ile anlatılmıştır (s.183).

Üçüncüsü, Gülhayat'ın eşinden ayrıldıktan sonra kızıyla birlikte kullandığı odadır. Antep kilimi, beyaz patiska örtülü sediri ile mütevazı bir görünüm çizse de patiska örtünün kanaviçesinin bir ırgat kızca işlendiğinin belirtilmesi evin bir ağa evi olduğunu anlatır (s.202). Zaten "büyük mutfağın yanındaki sofada yemeklerini yiyen hizmetçilerin mırıltılarının" işitilmesi de aynı şeyi işaret eder.

3. Sokak Dekorları

Sokak dekorları İstanbul ve Urfa'dan. İstanbul'dan verilen sokak tasviri Nevnihal'in evlerinin bulunduğu dar sokağın akşam vakti aldığı haldir:

"Akşam geliyor. Sokak önce kalabalıklaşıyor, sonra yalnızlığa çekiliyor. Hepsi, ağızlarına attıkları lokmaları zorlukla çevirip zorlukla yutarak yemeklerini yiyor. Nevnihal'in kulakları, aşağıdan gelecek seslere dikili. Kapkaranlık, kör sağır bir sokak. Yalnızca köpeklerin ulumaları kesiyor bu sessizliği. Ayak sesi yok, gökyüzü yıldızsız, karanlık." (s. 56)

Görüldüğü gibi sokak işgal altındaki İstanbul'un ağır havasını yansıtacak biçimde âdeta kişileştirilmiştir. Sokaktaki bu ürkütücü hâl, kaçak yaşayan kocasını kaygı içinde bekleyen Nevnihal'in duygularını da çok iyi bir biçimde yansıtır.

Urfa'da Gülüş Hanımla Mahmut Ağa'nın yüksek duvarlar arasındaki evinin bulunduğu sokak ise "koca koca taşlarla döşeli"dir (s.191). Öteki sokaklar da yüksek pencerelerin sokağa uzanan cumbaları, demir süslemeli kapıları olan evleriyle dikkati çeker (s.208). Duvarların, pencerelerin yüksekliğinin evlerin dışarıya kapalı oluşunun göstergesi olduğu söylenebilir.

4. Bahçe Dekorları

Nevnihal'in çocukluğunun geçtiği İstanbul semtinde çocukların her an içine dolabildikleri sebze ekili bahçeler olduğuna değinilir (s.70).

Bahçe dekorunun sonuncusu Emir Bey'in Urfa'daki evinin bahçesine aittir. Nevnihal'e kırılan Gülhayat'ın kendini attığı bahçe, tıpkı ona bakan gözün yalnız, gücenik sahibi gibi tatsızdır: Karanlık, yeşilliksiz, çıplaktır (s.180).

5. Köy Dekorları

Tek köy dekorunun Kafkasya'da Cevahir'in köyüne ait olduğu görülmektedir. Bu görüntü, Ermenilerin saldırısından sonraki ürkütücü durumunu yansıtır.

"Köyden ateş, ağıt ve ölmekte olan hayvanların acılı sesleri yükseliyordu. Bütün gâvurlar evlerinin kapılarını örtmüşlerdi. Kuşku daydılar, tetikteydiler, besbelliydi bu. Birakınları nöbetçilerin sesi gecenin içinden birden yükseliyordu. O zaman herkes, yenenler de kaçmaya hazırlananlar da

irkiliyordu. Kaçmaya hazırlananlar, bekleyen, her an inebilecek zulmü akıllarından çıkaramıyorlardı. Gölgeye, karanlığa saklanmıştı zulüm. Bin gözleri varmış, bin kulakları varmış, bin yürekle acı çekermiş gibiydiler.” (s. 32)

6. Şehir Dekorları

Romanda olayların geçtiği Kafkasya, Urfa, İstanbul ve Ankara; imparatorluktan millî devlete geçişi ve sınırları hızla daralan imparatorluk coğrafyasını temsil ederler. Anadolu topraklarına göç ve tutunma bu dekorların belirgin özelliğidir. Kafkasya bozulan, geri çekilen, dağılan imparatorluğu; Urfa ve İstanbul mücadele ve savaşı, Ankara yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini temsil ederken aynı dekorlar, yitik toprakları, kayıp çocukluğu, savaş ve mücadeleyi de simgelerler. Urfa ve İstanbul, Emir Bey'in çocukları olarak romanda çok kısa yer tutan yeni kuşak içinse savaş sonrası kazanılan topraklarda kişiselleşen toplumsal tarihi simgeler. Şehir dekorları olarak İstanbul ve Ankara'dan görüntüler yer almıştır. İstanbul'da Beyoğlu'nun işgalden sonraki durumu anlatılır: “*Cadde ve sokakları dolduran türlü üniformalar giymiş subayları, onların kollarında süslü tango fistanlarla salınan kadınları hem görüp hem görmeksizin geçti sokaklardan. İlk bakışta, hepsinin Avrupalı olduğu sanılıyor.” (s. 90)*

Beyoğlu dışındaki semtlerde ise duvar dipleri yaralı, ölü askerlerle doludur. Böylece yazar işgal dönemi İstanbul'unun iki yüzünün nasıl birbirine karşıt mekânlar olduğunu göstermiştir:

“Saçak altlarında, yangınlardan artakalmış duvar diplerinde, yaraları leş gibi kokan, içlerinde kurtlar oynayan ölü askerlerin cesetlerinin bulunması neredeyse vaka-i adiyeden sayılıyordu.

.....

Dükkânında, duvar diplerinde, hele hele İhlamur'da kaç ağır yaralı görmüştü. Biraz gücü olanlar yaralarıyla kendileri uğraşıyordu. Ama bir gerçek hep sürüyordu: Ağaç diplerinden, çalılıklardan, yüksekçe otların arasından, onlarca ölü toplanıyordu her gün.” (s. 104)

Ankara ise şehir dışından gelenler için tam bir mahrumiyet yeridir. Emir Bey eşine yazdığı mektupta bunu şöyle anlatır: “*Tasavvur edemezsiniz içinde bulunduğum şeraiti. İki kahve var yalnız. Bir de uydurma aşevi. İstersen gitme. .... Ben, sizin de geleceğinizi umarak ev tutmuştum. Doğrusunu isterseniz, bir ahırdı burası. Boşaltırdım, toprağı dövdürdüm, sıvattım. Badana, boya...” (s. 136)*

Nevnihal'in ilk gelişindeki izlenimi de iyi değildir:

“İstasyonun görünüşü yürekler acısı. Ankara'nın en bakımlı yapılarından birisi olduğunu söylemişlerdi. Bakımlısı böyle ise...” (s. 137)

“İstasyondan kente uzanan tozlu yolu diğer yolcular gibi yürüyerek aşmak zorunda kalacaklardı. Yorgun, bitkin insanlar azıklarını, eşyalarını sırtlamış,

AYLA KUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU* O ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

üstünden insanların ve kağınların geçtiği biraz basılmış bir tarladan başka şey olmayan yoldan kente doğru yürüyorlardı. Kent İstasyona göre yüksekte. Kale, iyice sarp bir kayalık üstüne kurulmuş. Emir Bey, en yakın konaklama yerinin Taşhan olduğunu söylüyor laf arasında. Taşhan... Nevnihal bu adı Meclis kadar önemli sayıyor. Ama buradan görünmüyor Taşhan. Çünkü gittikleri yol ortalarda bir zigzag yapıyor. İki yan sazlık.” (s. 138)

“Resimlerde gördüğü yapıdan daha küçük görünüyor Nevnihal’in gözüne. Bir Cuma, namazdan sonra kurbanlarla dualarla açılan Meclis...

.....

Taşhan’ı geçtiler. Uzaklarda birkaç ışık gördü. Ama ne cansız ışıklar böyle...”

Sokaklar kapkaranlık, eğri büğrü. Her yana pastırma kokusu sinmiş.” (s. 139)

B.Peyzaj

Adlarını yukarıda andığımız yerlerden üçünde peyzajlar görülse de ağırlık Kafkasya’dadır. Emir’in annesi Cevahir’in genç bir kızken yaşadığı yerden yayla görüntüleridir bunlar. Ancak hiçbir zaman tam tasvir edilmez. Kısa kısa değinilir; ama işlevseldir. Roman kişinin duygularıyla bütünleşmiş kır görüntüleridir bunlar. Örneğin “Daracık, yatağı derin, suyu hızlı, kara” olan bir dereye girer Cevahir (s.17). Derenin darlığı, derinliği, hızı ve rengi âdeta biraz sonra ansızın bir tehlikeyle karşılaşacağının bir işaretidir. Nitekim birden başına dikilen Batu onu sıkıştırır. Cevahir “bütün çayırın, kayınların, göğün üstüne üstüne gelip gittiklerini; her şeyin kendisini ezmek istediğini” hisseder. Ancak isteği dışında yaşadığı ilk cinsel ilişki sonrası algıladığı doğa değişir: Birlikte uzaklara, güzelliklere akılan dere, kokularıyla sarhoş eden otlara dönüşür (s.21).

Cevahir ile Batu’nun evlenmelerinden sonra mutlu birlikteliklerinin yansımadır sanki kır görüntülerinin güzelliği:

“Çimenler ıslak ıslak parlıyor her ilkyazda. Ne yaz, ne sonyaz, bu pırlıtlı saydam yeşilliği yitirtemiyor. Parmakları kolayca giriyor çimenlerin dibine. Bir avuç çimen koparınca, bir avuçluk ve parıldayan sessiz su veren, bir göze oluşuveriyor. Tomurcuk patlar gibi patlıyor su, sessizce. Böyle şey, dünyanın bir başka yerinde olmaz. Batu’nun çayırı böyle işte. Hayvanlar bütün gün geziniyor üstünde, otluyor, ertesi sabah güneşin yeni ışığında yine aynı boyda, yine uçları inceden gülen çimenler onlar.” (28, 29)

Kötü olay yaşanıyorsa doğanın durumu da değişir. Batu saldırıya uğradığında “Çimen kanıyor” (s.27).

Romanda verilen hemen bütün dekor, peyzaj ve panoromalar, roman kişinin gözünden, onun duygu ve düşüncelerini yansıtır biçimdedir. Söz konusu kişiler ise başkışinin yakın çevresindeki kadınlardır: Cevahir, Nevnihal, Gülhayat.

Anlatılan mekânlar da genelde hem onların, hem de Emir Bey'in yaşadığı yerlerdir. Ancak, Emir Bey'den çok bu kadınlara aittir sanki. Böylece Emir Bey'in hiçbir yerle tam bir bağ kuramadığı, yalnız Kafkasya'dan değil bulunduğu bütün mekânlardan göçen biri olduğu görülmektedir. Mekân ile ilgili bölümler kısadır, ama işlevseldir. Olayın geçtiği yerler dağlık mı, düzlük mü; kırsal mı kentsel mi bunun anlaşılması için en az anlatımla yetinilir. Ev - oda dekorları da roman kişisi ve ailesinin yoksul mu varsıl mı olduğunu, alaturka mı alafranga mı bir yaşamı benimsediklerini yine çok az ayrıntıyla gösterir. Kafkasya'yla bütünleşen peyzaj, uzak ve özgür bir ülkeyi, mutlu geçmişi simgelemektedir. Rüzgârda sallanan çimenler, özgür ve güçlü dere hem Cevahir'in psikolojik iç gerçeğini, hem de savaştan önceki özgür yaşamı simgelemektedir.

4. Zaman

*Bir Göçmen Kuştu O'*da zaman bazen kesin zaman ifadeleriyle – yıl, ay, gün-verilerek bazen de tek bir zaman ifadesi kullanılmadan belirsiz süreler biçiminde görülür. Kesin tarih bilgileri bize romanın söz konusu bölümünün olay zamanını vermektedir. Buna göre ilk bölümü 1877 (1293)'de başlatılan, son bölümü 6 Aralık 1968 olarak tarihlenen romanın olay zamanı, doksan bir yıllık bir süreyi kapsamaktadır. “Olayların oluş zamanı” (Çetişli 2004: 76) anlamında olup, “vak'a zamanı” diye de adlandırılan olay zamanı, geriye dönüşlerle genişletilerek çok daha geniş bir süreyi kapsar duruma getirilmiştir. Geriye dönüşlerle yansıtılan zaman “nakletme zamanı”; hepsinin, yani olay zamanı ile nakletme zamanının toplamı ise “anlatma zamanı”dır.

Romanda zamanın nasıl geliştiğini göstermek için konuyu önce olay halkaları düzleminde ele alacağız.

Birinci Olay Halkasında Zaman (Çizelge için bkz. Ekler)

“Sonyaz 1293” tarihiyle başlatılan ilk bölümün, romanın birinci olay halkası olduğunu belirtmiştik. Buna göre, söz konusu olay halkasının zamanı 1877 sonbaharında başlamaktadır. Görüldüğü gibi burada ay ve gün belirsizdir. Ancak, 1877 sonbaharının hangi gününe ait olduğu bildirilmemekle birlikte olay zamanı bir sabah vakti başlar. Olay ise Cevahir ve oğlu Emir'in yanlarındaki on iki kişiyle birlikte köylerinden kaçışlarıdır. Aynı gün akşamüstü yolda uğradıkları bir saldırıyla tamamlanan birinci olay halkası, bir gündüzlük bir zamanla sınırlıdır. Ancak burada zaman, bu bölümün başkışisi sayılabilecek Cevahir'le ilgili iç çözümlemelere, iç konuşmalara dayanan geriye dönüşlerle genişletilmiştir. Bu bazen, önceki akşam gibi çok yakın bir geçmişe dönerek; bazen altı yıl önceki düğün günlerine, bazen de Cevahir'in doğduğu güne uzanarak yapılır. Olay zamanına eklenen nakletme zamanıyla okuru en uzak geçmişe götüren bu günün tarihi belli değildir. Ancak, kesin olmamakla birlikte yirmi - yirmi beş yıl kadar öncesine gittiği kestirilebilir. Çünkü altı yıl önceki düğünden söz eden Cevahir'in, evlendiğinde on yedi - on sekiz yaşlarında olma olasılığı düşünülürse olay zamanından yirmi dört, yirmi

yaşında ise yirmi altı yıl öncesine gidilmektedir. Dolayısıyla anlatma zamanı, olay zamanının başladığı 1877'den 20-25 yıl öncesi olan 1850'li yıllara kadar geriye uzanmaktadır.⁴

Birinci olay halkasının zaman açısından en dikkat çekici yanı olay zamanının yirmi dört saat gibi kısa bir süreyi kapsamasına karşın nakledilen zamanın uzunluğudur. 20-25 yıla dayanan bu süre Cevahir'in o güne kadarki tüm yaşamıdır. Halkanın dikkate değer başka bir yanı ise olay sıklığı açısından da her iki zaman arasındaki büyük farklılıktır. Olay zamanında bir olay verilirken nakletme zamanında pek çok olay aktarılır. Bu, boşuna değildir. Olay zamanında acı bir olayı yaşadığına tanık olunan Cevahir'in tüm geçmişi uzun nakletme zamanıyla verilir. Bu halkanın işlevi çocuk Emir'in annesi olan Cevahir'in tanıtılması, nasıl bir aileden ve çevreden geldiğinin verilmesidir. Zamanın işlevi ise Emir'de kişiliğinin, psikolojisinin temelini oluşturan acı olaylara dayalı tarihsel bir bilincin ortaya çıkmasına kaynaklık etmesidir.

İkinci Olay Halkasında Zaman (Çizelge için bkz. Ekler)

Romanın ikinci olay halkasını oluşturan olaylardan ilkinin anlatıldığı bölümün başında “Yaz 1294” bilgisi bulunmaktadır. Dolayısıyla zamanda bir atlama söz konusudur. Birinci olay halkasında olaylar 1293'ün, yani 1877'nin sonbaharına dayanıyordu. Bu durumda üç mevsimlik bir sıçrayışla 1877'nin sonbaharından 1878'in yazına geçilmiştir. Bu olay, bir ikindi vakti tanık olduğumuz doğumdur. Öyleyse olay zamanı bu ikindi vaktiyle başlar. Ancak nakletme zamanı, geriye dönüşle üç mevsim önceki tecavüz gününe dek uzanır. Doğumdan sonraki belli başlı olaylar ise şöyle sıralanabilir: Cevahir'in ölümü, Emir ile Helal adı verilen bebeğin Mahmut Ağa ve eşi Gülüş Hanım tarafından evlat edinilmeleri, Emir ile Gülhayat'ın evlendirilmeleri, üçüncü çocuğuna lohusa iken Gülhayat'ın evden kaçması, aynı gün dönmesi ve boşanmaları. Bu olayların zamanı belli olmadığı için olay zamanının nereye kadar uzandığı da belirsiz. Ancak yaklaşık 45 - 46 yıl olduğu tahmin edilebilir. Çünkü ikinci eşi Nevnihal ile 3 - 4 aylık evli iken kayınvalidesi Emir Bey için “ellisine geliyor” dediğinde yıl 1920'dir. Emir Beyin bu tarihten 2 ya da 3 yıl önce Gülhayat'tan ayrıldığı düşünülürse, kesin olmamakla birlikte bu halkanın olay zamanı 45 - 46 yıl olarak görünmektedir. Anlatma zamanı ise 46 - 47 yıl olarak ortaya çıkmaktadır. Bu olay halkasında birincidekinin tersine, tek bir olaydan oluşan nakletme zamanı kısa, birçok olayın verildiği olay zamanı ise uzundur. Zamanın böyle düzenlenmesinin nedeni Emir'in çocukluğundan yetişkinliğine, ilk eşinden boşanmasına dek geçen yaşamının aktarılmasıdır. İkinci

---

⁴ Bu örnekte olduğu gibi kimi tarihleri tahmine dayalı birtakım hesaplarla belirledik. Kimilerini ise romanda verilmiş, tarihte yeri olan gerçek olay ve kişilerle ilgili ipuçlarından yola çıkarak ilgili kaynaklarda bulduk. Bu tarihleri tablolarda ayrıç içinde vermeyi yeğledik. Romanda açıkça verilen tarihler ise ayrıçsız olarak gösterildi.

olay halkasının işlevi, Emir'in kişiliğinin oluşum sürecinin temellerinin gösterilmesidir.

Üçüncü Olay Halkasında Zaman (Çizelge için bkz. Ekler)

Üçüncü olay halkası, "İlkyaz Başı 1336, İstanbul" notuyla başlar. Dolayısıyla bu bölümde şimdiki zamanın olayları 1920 ilkbaharına tarihlenmiştir. Kesin olmamakla birlikte zamanda 2 ya da 3 yıllık bir atlama olduğu ortaya çıkmaktadır. Başkişi Emir Bey'in bu sürede nerede, nasıl yaşadığı belirsizdir. Ancak, Gülhayat'ı boşadıktan sonra çok zaman geçmeden milletvekili olarak İstanbul'a gelmiş olması muhtemeldir.

Bu olay halkasının ilk olayı Emir Bey'in ikinci eşi Nevnihal'in babası Yahya Efendi'nin dışardan evine girişidir. Ardından bir çocuğun Emir Bey'den haber getirişi, aynı günün akşamında Emir Bey'in gelişi, gece yarısı da evden ayrılışı öteki olaylardır. Hepsisi aynı gün içinde görülen bu hareketler, görüldüğü gibi olay olmaktan öte, birer anlam birliğidir. Olay zamanı 1 gündür. Ancak geriye dönüş yoluyla anlatılan olaylarla yaklaşık 1.5 yıllık bir nakletme zamanı bulunmaktadır. Dolayısıyla anlatma zamanı da yaklaşık 1.5 yıldır.

Olay halkaları arasında en kısa anlatma zamanında gelişen bu olay halkasının önemi, işgal altındaki İstanbul'un ve milletvekili olduğu halde kaçak yaşayan Emir Beyin durumunun göz önüne serilmesidir.

Dördüncü Olay Halkasında Zaman (Çizelge için bkz. Ekler)

Dördüncü olay halkasında Emir Bey'in TBMM'deki milletvekilliğinin son günleri anlatılır. Bu günlerin anlatıldığı "V, Kış Güneşi Vurmuş Örtünüze, Gözlerinizde Altın Parıltılar..." başlıklı bölümün başına "Aralık 1926, Ankara" biçiminde tarih atılmıştır. Ancak bu tarihin, dördüncü olay halkasının son olayına ait olması gerekir. Çünkü bölümün başında ilk anlatılan olay, Emir Bey'in Canbolat'ın asılışını gazeteden okumasıdır. Romancı bunun için tarih vermez. Ama konu ile ilgili kaynaklar Canbolat'ın 13 Temmuz'da asıldığını bildirmektedir (Bkz. Aybars 1988: 453). Böyle bir olayın gazetelere ertesi gün yansıtacağı düşünülürse, olay zamanının 14 Temmuz 1926'da başladığı söylenebilir. Ekim ayındaki kimi olaylardan sonra Emir Bey ile Nevnihal'in Ankara'dan ayrılması ile olay halkası kapanır. Son tarihin Aralık 1926 olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla dördüncü olay halkasının olay zamanı 5 ya da 6 aylık bir süreyi kapsamaktadır. Nakledilen olaylar ise yaklaşık 1.5 yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Bu durumda anlatma zamanı 2 yıla yakın bir süreyi kapsamaktadır.

Olay zamanı ile nakletme zamanındaki olay sıklığı aynı olan bu halkanın işlevi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarını yansıtmaktır. Ne var ki yansıtılan olaylar üzücüdür. Romanın başkişisi Emir Bey'in geçmişi ve olay zamanı arasında psikolojik çatışma yaşamasına yol açan bu tarihsel süreç, onu siyasetten de başkentten de ayrılmaya götürür.

Beşinci Olay Halkasında Zaman (Çizelge için bkz. Ekler)

Beşinci olay halkasında olay zamanı, Nevnihal'in dört yıl önce Emir Bey ile geldiği Urfa'da doğum yaptığı 1930 kışıyla başlar. Gülhayat'ın Nevnihal'in bir sözüne küsüp evden ayrılması ve dört yıl sonra dönmesi ile sürer. 1941 ilkyazında Nevnihal'in İstanbul'daki evinde Emir Bey'in ölümüyle biter. Bu durumda beşinci olay halkasının olay zamanı 11 yılı aşkın bir süreyi kapsar. Ancak, Gülhayat'ın doğduğu günlere kadar geriye giden nakletme zamanı çok daha uzun bir süreye dayanmaktadır. Nevnihal, Emir Bey'in öldüğü gün Gülhayat'ın "kırk beşlerinde" olduğunu söyler. Gülhayat'ın yaşından (45) olay zamanının süresi olan 11 yılı çıkarınca, kalan süre olan 34 yıl, bize nakletme zamanını yaklaşık olarak vermektedir. Dolayısıyla Gülhayat'ın doğduğu yılın aşağı yukarı 1895-1896 olduğu anlaşılmaktadır. Olay zamanı ile nakletme zamanının toplamı olan süre (45 yıl) ise anlatma zamanını ortaya koymaktadır: 1896-1941 yılları arası.

Altıncı Olay Halkasında Zaman (Çizelge için bkz. Ekler)

Son olay halkası, Leyla'nın Bergen'de (Almanya) yazdığı 6 Aralık 1968 tarihli bir mektuba dayanmaktadır. Söz konusu mektup, âdeta bir önceki olay halkasının son olayı olan Emir Bey'in ölümünden sonraki olaylardan kimi örneklerle atlanan yılları özetlemektedir. Dolayısıyla olay zamanı, mektubun tarihi olan bir tek günle sınırlı iken, nakledilen zaman 1941-1968 arasını kapsayan bir süreye yaslanmaktadır. Doğal olarak, 27 yılı aşan bu süre bize aynı zamanda son halkanın anlatma zamanını da vermektedir.

Olay halkalarının tümüne bakıldığında, çoğunlukla nakletme zamanının büyük yer tuttuğu görülmektedir. Her birindeki nakletme zamanının sürelerini topladığımızda 58 - 63 yıl gibi yaklaşık bir süre ortaya çıkmaktadır. Olay zamanına da bu açıdan bakıldığında sürenin yaklaşık 57 - 58 yıl olduğu anlaşılmaktadır. İki zamanın süresi birbirine çok yakın ya da nakletme zamanınınki biraz daha uzundur. Bu durum, romanda geriye dönüşlerle anlatılan olayların en az olay zamanındaki olaylar kadar yer tuttuğunu göstermiştir. Geriye dönülerek aktarılan bu olaylar, kişilerin tanıtımına hizmet etmekle kalmaz (Aktaş 2000: 122). Kimisi olay zamanında anlatılan olayların nedenini ifade eder. Örneğin dördüncü olay halkasında Canbolat'ın asılışı, geriye dönüş yoluyla anılan İsmet Paşa'nın İstiklal Mahkemesi Başkanına mektubuna bağlanır. Ancak, kimisi de birdenbire ortaya çıkan bir olayın şimdiki zamana etkilerini ve şimdinin psikolojik derinliğini oluşturmaya hizmet eder. Birinci olay halkasında olay zamanının hemen öncesindeki düğün gecesi yaşanan baskın, Batu'nun katledilmesi, daha önceki komşuluk ilişkilerine bakılınca hiç beklenmeyen, şaşırtıcı bir durumdur. Şimdiyle ancak zihinsel psikolojik sürecin atlamaları ve geçmişin birdenbire kişinin karşısına çıkmasını ifade eden bu zaman kullanımı, bir yandan roman kişisi Emir Bey'in şimdiyle tarihsel bağlantısını, diğer yandan toplumsal ve tarihsel bir süreç olarak kişinin bilinçaltını belirlemedeki rolünü ifade eder (s.31).

Nakletme zamanlarının çokluğu, şimdiki zaman olarak bilinen olay zamanlarının yaşananlara etkisini açıklar niteliktedir. Bu durumda zaman, gerçekçi bir çizgi izleyerek neden sonuç ilişkilerini ortaya koyarken, diğer yandan da bilinçaltı olarak kullanılır. Birincisinde kişilik oluşumunun tarihsel süreçle bağlantısını ifade eder. Burada toplumsal tarihin akış süreci söz konusudur. İkincisinde ise toplumsal tarih tarafından oluşturulan ve onun karşısında edilgen olan bilinçaltının kişilikle ilişkisi ortaya konur. Zamanın bu biçimde kullanılmasıyla kişisel tarih açısından tüm zamanlar tamamlandığında savaşın yarattığı yeni oluşumlarla hatları belirginleşen kişisel bilinç ve savaşın yarattığı iç dünya ortaya çıkmış olur.

C. TEMA

Yukarıda incelediğimiz olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekânsal öğelerin bir araya gelerek yarattıkları kavramlar temayı oluşturur. Olay halkalarında ortaya çıkan çatışma ve karşılaşmalarda temsil edilen kavramlar tematik öğelerdir. Romanın bütününde bulunan temel düşünce, olay halkalarındaki temalara dayanır. Bu nedenle tema incelemesini olay halkalarıyla bağlantılı olarak yapacağız.

İlk olay halkasında öne çıkan tema Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında patlak veren toplumsal çatışma sonucu toprakların ve yakınların yitilmesi, göçe zorlanmadır. Bu sırada elbette psikolojik bir çatışma da yaşanmıştır. Çocuk Emir, babasının; Cevahir ise eşinin öldürülmesine tanık olarak çok ciddi bir psikolojik şiddete maruz kalmışlardır. Ayrıca Cevahir'in yolda uğradığı saldırı "savaş ortamında kadın" temasını ortaya koymuştur. Burada yaşanan, hem fizyolojik, hem psikolojik bir çatışmadır.

Aynı halkada daha alt düzeyde olmak üzere bir psikolojik çatışma daha kendini göstermiştir. Bu "kadın - erkek ilişkisi", "aşk", "kıskançlık", "evlilik" temaları çerçevesinde gelişen kadın - erkek arasındaki farklılıkların öne çıktığı bir çatışmadır.

İkinci olay halkasında tema, törenin dayattığı evliliktir. Eğitimli olmasına karşın borçluluk duygusunun da etkisiyle büyüklerinin isteği doğrultusunda bir evliliğe razı olan Emir'le başkasını sevdiği halde töreye karşı gelmeyen Gülhayat'ın evliliği hem toplumsal, hem psikolojik çatışmaya yol açmıştır. İki tarafın da töre nedeniyle çekmek zorunda kaldıkları sıkıntılar Gülhayat için ikiye katlanmıştır. Onu sevip saymayan kocayla yaşadıkları yetmezmiş gibi görünmesi Helal'in bencilliği ve hükmetme duygusuyla yaptığı baskılar Gülhayat'ın yaşadığı çatışmaları artırmıştır. Burada ortaya çıkan tema ise toplumda ve aile içinde kadının ezilmesidir.

Üçüncü olay halkasında iki tema karşımıza çıkmaktadır: Benimsenen evlilik ilişkisi, İstanbul'un işgali. İlk eşinden boşanmış olan Emir, bu kez İstanbullu Nevnihal'le sevgiye, saygıya dayalı bir yuva kurmuştur. İstanbul'un işgali ise işgale

direnenlerle işgali destekleyenler arasında bir çatışmaya yol açmıştır. Bu bir toplumsal çatışmadır. Birinci olay halkasındaki göçmenlik, yurtsuzluk kavramları burada yeniden ortaya çıkar. Emir Bey'in işgale karşı çıkışındaki etkenlerden birinin daha önceki yerinden yurdundan olması ve o sırada uğradığı şiddet olduğunu söylemek gerekir. Kente taşradan, özellikle ülkenin yitirilen topraklarından gelen başka insanlar da benzer bir yazgıyı yaşamışlardır. Burada İstanbul - taşra çatışması biçiminde bir tema da İstanbul'un yerlisi Nevnihal ile kente taşradan gelmiş olan Araklılı Mustafa Çavuş sürtüşmesiyle su yüzüne çıkmaktadır. Ayrıca romanın ilk halkasındaki Müslüman - Müslüman olmayan arasındaki çatışmaya burada yeniden yer verilmiştir. Çünkü Emir Bey ile Sava'nın tartışması da aynı temanın yinelenmesidir.

Dördüncü olay halkasında ulusal devlet, muhalefet, baskı gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Tema ise genç Cumhuriyetin sorunlarıdır. Ata'ya suikast girişimi, Şeyh Sait ayaklanması gibi olayların ardından alınan kimi kararlar ve sert uygulamalar, bunları onaylamayan Emir Bey'in yönetime muhalif olmasına, ardından da siyasetten çekilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla buradaki temel çatışma siyasaldır.

Beşinci halkada önceki halkalarda gördüğümüz İstanbul- taşra çatışmasının farklı bir boyutuyla karşılaşmaktayız: Batılı kadın - Doğulu kadın çatışması. Dolayısıyla buradaki temanın İstanbul'da ve Anadolu'da kadının yeri olduğunu söyleyebiliriz. İstanbullu Nevnihal'in, kocasının memleketi Urfa'daki evde doğum yaparken uzun süren sancılar yüzünden doktora gitmek istemesine Urfalı kadınlar "ayıp" diyerek karşı çıkmışlardır. Çünkü kadının sağlığı törelere göre ikinci plandadır. Nevnihal ile Gülhayat arasındaki çatışma ise ikisinin de bütün iyi niyetine karşın kaçınılmaz olarak ortaya çıkar. Emir Bey'in ikinci eşi olan Nevnihal istenen, korunan, sayılan Batılı kadındır. Gülhayat ise içindeki isyanları bastırmak zorunda olan, istenmeyen, ezilen Doğulu kadındır. Genelde töreye uymasına karşın Nevnihal'in bir sözü aralarında büyük bir kırgınlık yaratır. Ortaya çıkan, aynı erkekle olan ilgileri nedeniyle gelişen psikolojik ve toplumsal bir çatışmadır. Fakat sonuçta Nevnihal'in insancılığı, açık yürekliliği, Gülhayat'ın bağışlayıcılığı ve değerbilirliğiyle zamanla sorun aşılır; çatışma uzlaşmaya döndürülür.

Son olay halkasında ise Leyla'nın kişiliğinde çağdaş kadın teması görülür. O da hangi olayların neden olduğu anlatılmayan bir "kalp ağrısı" çekmektedir. Dolayısıyla çağdaş kadın da psikolojik çatışmadan kurtulamamıştır. Burada öte yandan daha önce andığımız muhaliflik, savaşın yol açtığı yitkiler gibi romanın yinelenen temalar son kez karşımıza çıkmıştır. Zamanında Emir Bey'in yaşadığı muhalif olmanın acısını bu kez oğlu Batu ülkesinden yurt dışına kaçmak zorunda kalarak yaşamıştır. Aynı zamanda zorunlu bir göçtür bu. Yine babasınıninkine benzer bir göçmenlik söz konusudur. Leyla'nın kaldığı pansiyonun işleticisi Ingrid Johann ise savaş, işgal yüzünden eşinin izini kaybetmiş bir mağdurdur. Burada da Ingrid

için bir aile bireyinin yitirilişi, düzenin bozuluşu; eşi için de zorunlu göçmenlik, toprağından ve ailesinden kopuş bir yazğı olmuştur.

D. DİL VE ANLATIM

Bir Göçmen Kuştı O'da dil, roman kişilerinin toplumsal konumuna uygun olarak seçilmiştir. Roman kişilerinin eğitim düzeyi, olayları değerlendirme biçimleri ile konuşmaları birbirlerini tamamlar niteliktedir. Deyimler, ikilemeler, halk diline ait sözcüklerle yüklü canlı bir konuşma dili olan romanda özellikle Cevahir ile Gülhayat'ın dilinde deyimler, ikilemeler, sözcüklerin halk dilindeki biçimleri önemli yer tutmaktadır. Bunların arasında "yüreğı çatal, aklı çakal olmak", "yüreğı kine yaylak, bileğı güce kaynak olmak", "doğdoğuş etmek" gibi sözlüklerde bulamadığımız ikileme yapısında sözler de yer almaktadır. Kafkasyalı Cevahir'in ağzından duyulan bu örnekler Cevahir'i Kafkasya coğrafyasına ve Birinci Dünya Savaşı yıllarına ait reel bir roman kişisi haline getirmiştir.

İstanbul'lu Nevnihal ile onun çevresinde konuşulan dil de muhitle ve roman kişisinin çevresinin, toplumsal konumunun değışmesiyle değışikliğe uğrar. "Cenup", "alâküllihal", "teşrinievvel", "mazul", "talâki selase" bunlardan birkaçıdır. Bu sözcükler, 1920 yılında İstanbul'da yaşayan Nevnihal ile onun çevresindeki insanların kullandığı dile aittir. Dolayısıyla söz konusu olan dönemin İstanbul'unda az çok okumuş yazmış, orta halli halkın konuşma dilidir. Ek olarak "Âmedi Hulefası", "Memaliki Osmaniye", "Dersaadet", "Harbi Umumi", "Şehr-i Saadet" gibi özel adlar da bugün için tarih olmuş bir döneme aittir. Bütün bunlarla hem olayların hangi tarihsel döneme denk geldiğı, hem de kişilerin hangi toplumsal kesimden olduğı ortaya konmuş; ayrıca onlara gerçeklik kazandırılmıştır.

Roman, günümüz Türkçesiyle anlatılmış olmakla birlikte yer yer eski sözcüklerin kullanıldığı da dikkati çekmektedir. "Cenup", "alâküllihal", "teşrinievvel", "mazul", "talâki selase" gibi örnekler 1920 yılında İstanbul'da yaşayan Nevnihal ile onun çevresindeki insanların kullandığı dilde bulunan sözcüklerdir. Bu, söz konusu dönemin İstanbul'unda az çok okumuş yazmış, orta halli halkın konuşma dilidir. Ek olarak "Âmedi Hulefası", "Memaliki Osmaniye", "Dersaadet", "Harbi Umumi", "Şehr-i Saadet" gibi özel adlar da bugün için tarih olmuş bir döneme aittir. Bütün bunlarla hem olayların hangi tarihsel döneme denk geldiğı, hem de kişilerin hangi sosyal kesimden olduğı ortaya konmuş ve onlara gerçeklik kazandırılmıştır.

Genelde yalın bir anlatımı olan romanda zaman zaman kimi edebî sanatlarla da rastlanmaktadır. Bunlar başta benzetme olmak üzere kişileştirme, nida, somutlaştırma, iktibas, mecaz-ı mürsel, telmihtir. Bu yolla eserin dokusunda yer yer şairane bir üslup oluşturulmuştur.

Romanda ağırlıklı olarak dikkati çeken anlatım tutumu çözümleyicidir. Olaylar, durumlar, kişiler başkışinin doğrudan ilişki içinde olduğı, onu

tamamlayan, Cevahir, Nevnihal ve Gülhayat tarafından irdelenir, tartışılır, yorumlanır. Daha çok iç konuşmalarla yapılan bu çözümler, olayların akışını kesintiye uğratmaz.

Romanda başta iç konuşma, iç çözümler ve geriye dönüş olmak üzere özetleme, gösterme, anlatma, tasvir, mektup, montaj gibi anlatım teknikleri kullanılmıştır. Bunların uygulanmasında en çok dikkati çeken, iç çözümlerin iç konuşmayla sağlanmasıdır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi büyük çoğunlukla bir arada ya da arka arkaya verilmesidir:

“Amcasıyla yengesi ve çocuklar çok geride kalmış olmalılar.

Ne kadar da ağır yürüyorlar. Adımları sarsak. Amcası, yularından tutarak çektiği kattan daha dikkatli. Gözünü yoldan ayırmıyor. Nesi kaldı yitirecek? Ama bunu düşünmüyor olmalı. Küçük kaygan taşları gözleyerek katırı çekiyor. Hiçbir tehlikeye izin yok. Sürçmemeli.” (s. 25)

Gürsel Aytaç'ın deyişiyle “roman figürünün ruhunu okuma” anlamına gelen iç konuşma ile bir arada kullanılmış olan iç çözümler, söz konusu kişiliğin hem içten, hem dıştan tanınmasını sağlamaktadır. Böylece hem kendi bakış açısından, hem anlatıcının bakışından duygu ve düşünceleri verilen roman kişisi her yönüyle ortaya konmaktadır. Bu konuda gösterilen başarı da roman kişisinin inandırıcılığını, gerçekçiliğini artırmaktadır.

Bir Göçmen Kuştu O, iki bakış açısının, yani ben-anlatıcı ile o-anlatıcının (Tekin 2001: 41) bakış açılarının egemen olduğu bir romandır. Ben-anlatıcının, başka bir deyişle kahraman-anlatıcının (Aktaş 2000: 93) okurda bir yakınlık, sıcaklık sağladığı bilinen bir şeydir (Tekin 2001: 41). *Bir Göçmen Kuştu O*'da da kahraman anlatıcılar aracılığıyla böylesi bir yakınlık, sıcaklık yaratılmıştır. Ancak bu bakış açısının olumsuz yanı olan darlık (Tekin 2001: 41) da o -anlatıcı, yani Tanrısal (hâkim) bakış açısına sahip olan yazar- anlatıcı ile giderilmiştir. Romanda anlatımın diğer bir özelliği de çoğulcu bakış açılarıdır. Ben - anlatıcı tek bir kişi değildir. Değişik bölümlerde karşımıza çıkan üç ayrı kahraman anlatıcı bulunmaktadır: Bunlar Cevahir, Gülhayat, Nevnihal'dir. Yazar anlatıcının yaptığı iç çözümler, kahraman-anlatıcının anlattıklarını (iç konuşmalar ve bilinç akımı yoluyla) bütünleyerek, eserde dengeli bir yapı oluşmasını sağlamıştır.

Romanda dil ve anlatım, eserin yapısı ve temasıyla doğrudan ilişki içindedir. Gerçekçi romanın yapı özelliklerini gösteren tarihsel yapılanma ile kişilik oluşumu arasındaki toplumsal, siyasi, psikolojik süreç eserde gerçekçi romanın yoğun olarak kullandığı anlatma tekniklerini ve roman kişisinin içinde bulunduğu imkânlar ölçüsünde konuşmasını gerektiren bir dili zorunlu kılmıştır.

Sonuç olarak *Bir Göçmen Kuştu O* adlı eseri bütün olarak değerlendirdiğimizde romanın ilk olay halkası savaşla oluşan toplumsal ve kişisel kimliğin sorgulandığı bir tarihsel süreci ifade etmektedir. Olay halkasını oluşturan anlam birlikleri, kişinin oluşumunda toplumsal yapılanma, tarih ve coğrafyanın

etkilerini ortaya koyar niteliktedir. Kişi bilincinin ya da kişilik sürecinin biçimlenmesinde tarihsel süreç birinci dereceden etkili ve kişi bilinci onun karşısında edilgendir.

Aynı tema, sonraki olay halkalarında bilhassa kadın kimliği konusunda toplumsal yapılanmanın kişilik üzerindeki etkilerini ortaya koyacak biçimde kullanılmıştır. Gülhayat kişiliği ile ortaya konulan bu süreç, töresel yapılanmanın içindeki özellikle kadın kimliğini, bununla bağlantılı olarak da erkek kimliğini belirginleştirir. Diğer taraftan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerine kurulduğu toplumsal dengeler ile değiştirmesi ve çözümlenmesi gereken toplumsal meseleleri ortaya koyar. Nevnihal, aynı çizgide İmparatorluğun başkenti olan İstanbul yaşamını ülkenin batısını ve buradaki toplumsal şartları temsil eder. Genç devlet bu iki kimliği ve bunların yanında göçmen kimliğini içinde barındıracak ve bu kimliklerle onların sorunları üzerine kurulacaktır.

Son olay halkasına kadar bu toplumsal altyapı üzerine kurulan millî devletin kuruluşunda mücadelenin içinde yer alan Emir Bey'in daha sonra muhalif olduğu ve kurulan düzenle çatıştığı görülür. Romana göre, farklı toplumsal kimlikler farklı psikolojik alt yapıların nedenidir. Psikolojik kişilik sürecinin toplumsal bağlantıları kişiyi oluşturur. Bu anlamda Cumhuriyet, birbirinden farklı kimlikleri birleştiren bir toplumsal yapılanma yaratmak zorundadır. Bunu yapmak uzun ve zorlu bir süreç gerektirmektedir.

Romanın son olay halkasındaki ikinci kuşak da bu temel çatışmalar etrafında geçmişe dayanan sorunlar nedeniyle toplumla ya da yönetimle çatışır durumdadır. Leyla ve özellikle Batu böyle bir sürecin içindedir. Leyla, Emir Bey ailesinin İmparatorluktan devralınan karmaşık yapısının İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar devam eden geçmişini yazmak istemektedir. Zira bu aile, İmparatorluktan devralınan karmaşık, çok kimlikli, bugünün dün tarafından belirlendiği psikolojik ve toplumsal özellikleri taşımaktadır. Kafkasya'da doğup Urfa'da büyüyen Emir Bey, önce Gülhayat'la evlenerek ve Urfa yaşamı nedeniyle Doğulu özellikler taşıyan bir aile kurmuştur. Gülhayat'tan ayrıldıktan sonra gittiği İstanbul'da annesi Girit göçmenlerinden olan Nevnihal ile evlenerek, önceki evliliğine göre daha Batılı sayılabilecek yeni bir aile oluşturmuştur.

Emir Bey'in çocuklarının yaşayacağı özgürlük sorunlarının kaynağında büyük ölçüde geçmişten devralınan bu yapının etkisi vardır. Emir Bey'in her iki kadından olan çocukları da savaş ve yıkımı, kişisel bilinç olarak taşımaktadırlar. Böylece romanda ortaya konulan üç kuşak (Emir'in ailesi, Nevnihal'in ailesi, Gülhayat'ın ailesi; birinci kuşak, Emir, Gülhayat ve Nevnihal ikinci kuşak; Emir'in çocukları özellikle Leyla, Batu, Mahmut üçüncü kuşak) İmparatorluk, Millî Mücadele ve millî devlet ile arkasından yaşanan toplumsal sorunları simgelerler. Romanda bu süreçle ortaya konan toplumsal yapılanmanın kişisel kişilik oluşumundaki etkileri, başka bir ifadeyle tarihsel sürecin bireysel bilinçle ilgisi

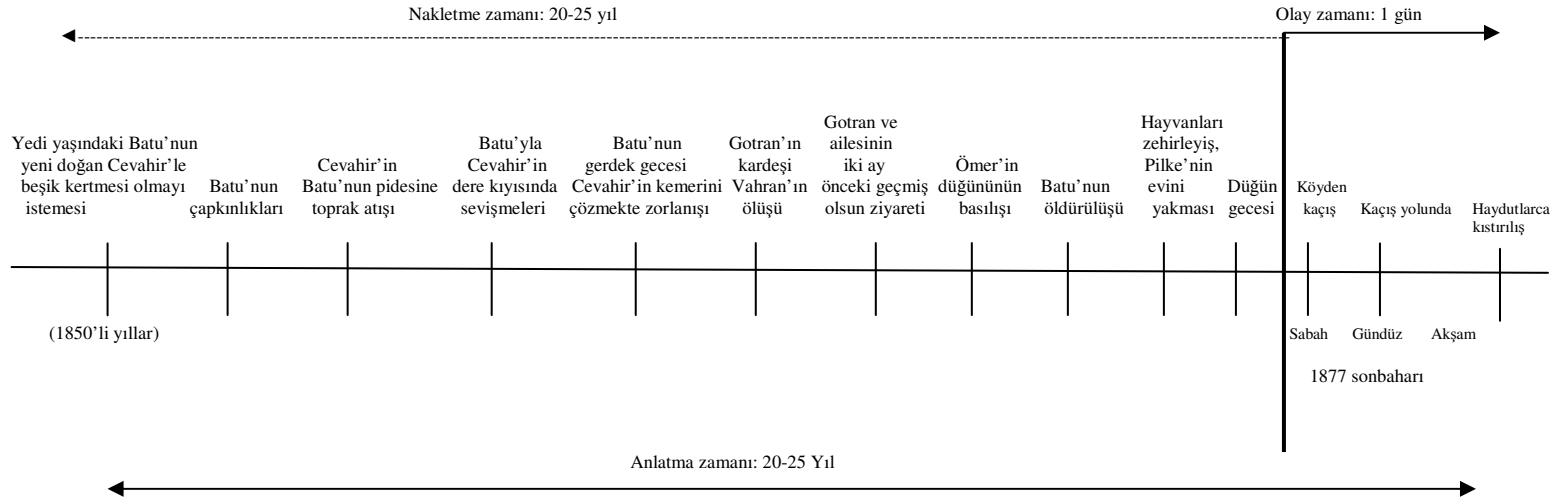
sorgulanmıştır. Buna göre kişilik, kökü çok eskilere dayanan tarihsel, coğrafi bağlantıları olan, kalıtımın da katılımıyla oluşan bir derinliktir. Kişinin bilinci farkında olmadığı, ayırımına varamadığı bu birleşimin toplamıdır.

Edebiyatımızda aynı temayı, aynı malzemeyle işleyen birkaç romandan söz edilecek olursa, Sevinç Çokum'un *Bizim Diyar* romanı ile eser arasında büyük benzerliklerin olduğu söylenebilir. Yakup Kadri'nin *Kıralık Konak* ve *Ankara* romanlarında da aynı temanın ele alındığı, İmparatorluktan millî devlete geçiş sürecindeki daralma ve savaşla tarihsel sürecin kişilik üzerindeki etkilerinin sorgulandığı görülür. *Bir Göçmen Kuştu O* romanı da aynı tema etrafında gerçekçi roman yapısıyla yazılmıştır. Romanın bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarih ve kişilik arasındaki ilişkiyi sorgulayan toplumsal kimlikle kişisel kimlik arasındaki uçurumun nedeni olarak toplumsal kimlik kazanma sürecini ele alan romanlarla kısmen ortaklaştığı da söylenebilir.

Kaynaklar

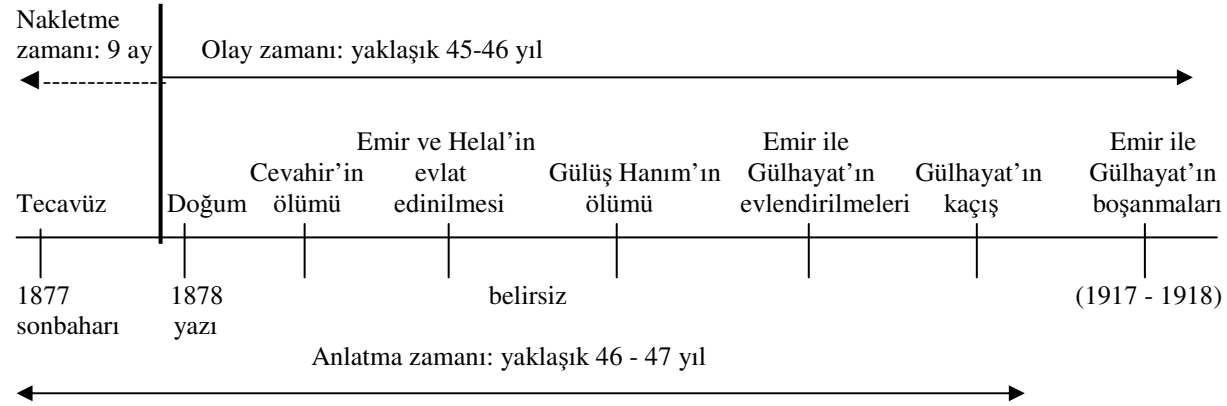
- AYBARS, Ergun (1988), *İstiklal Mahkemeleri*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
AKTAŞ, Şerif (2000), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
BARTHES, Roland (1997), *Göstergebilimsel Serüven*, (Çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat), İstanbul: YKY.
-----, (1987) , *Yazı Nedir*, İstanbul: Hil Yayınları.
ÇETİŞLİ, İsmail (2004), *Metin Tahlillerine Giriş/2*, Ankara: Akçağ Yayınları.
ECO, Umberto (1996), *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Can Yayınları.
-----, (1996), *Yorum ve Aşırı Yorum*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Can Yay.
JACOBSON, Roman (1995), *Yazın Kuramı*, (Derleyen Tzvenyan Todorov, Çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat), İstanbul: Yapı Kredi Yay.
KUTLU, Ayla (2005), *Bir Göçmen Kuştu O*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, Yedinci Baskı.
Meclis-i Mebusan Zabut Ceridesi, C.1 (1992), D.3, İçtima Yılı 5, TBMM Basımevi.
NABOKOV, Vladimir (1988), *Edebiyat Dersleri*, İstanbul: Ada Yay.
NORMAN, Freidman, Philip Stevick (1988), *Romanda Yapı Şekilleri*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
STANZEL, Franz K. (1997), *Roman Biçimleri*, (Çev. Fatih Tepebaşılı), Konya: Çizgi Kitabevi.
TEKİN, Mehmet (2001), *Roman Sanatı*, İstanbul: Ötügen.

EKLER:

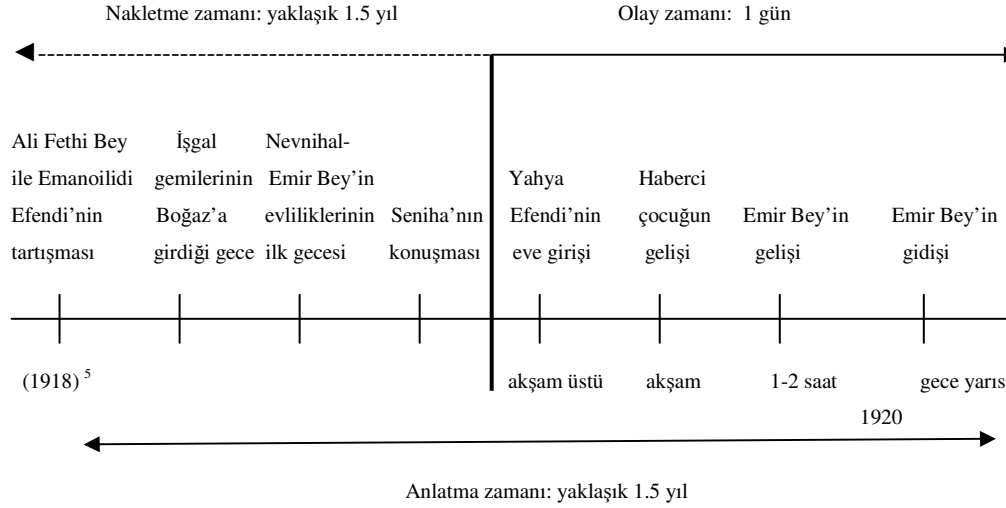
1. Çizelge: Birinci olay halkasında zaman.

AYLA KUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU O* ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

2. Çizelge: İkinci olay halkasında zaman.

Zeliha GÜNEŞ

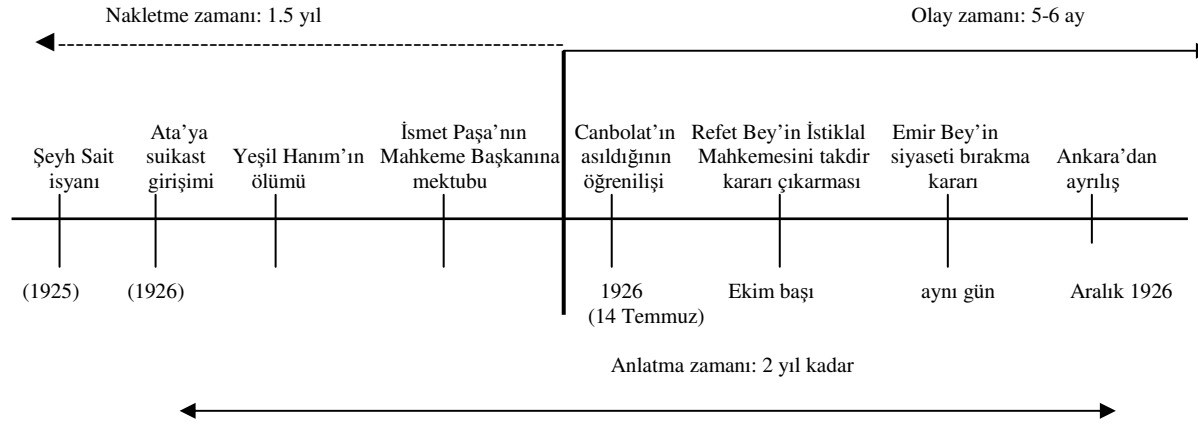

3. Çizelge: Üçüncü olay halkasında zaman.

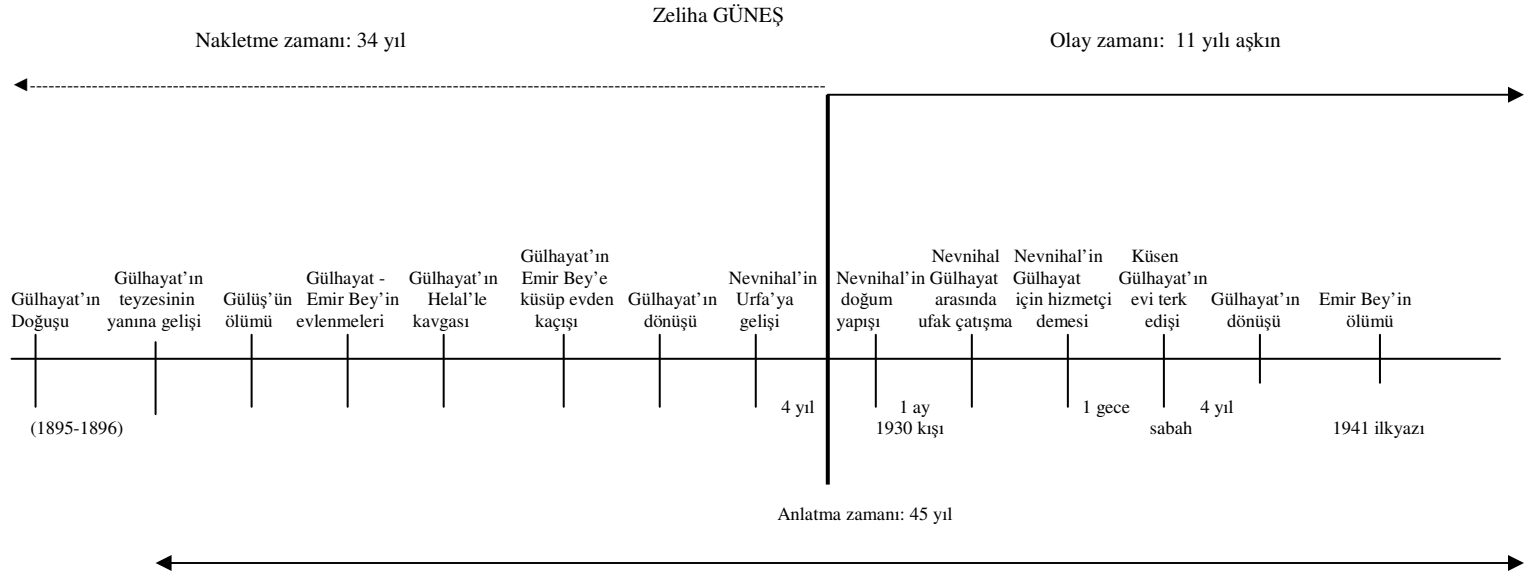
⁵ Romanda bu tartışma ile ilgili tarih verilmez. Ancak o dönemde Meclis-i Mebusandaki tartışmaları veren kaynaklara bakıldığında, gerçek bir kişi olan Aydın milletvekili Emanoilidi Efendi'nin konuyla ilgili romandakine benzer sözleri ettiği görüşmeler Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın hazırladığı hükümet programının sunulduğu 18 Kasım 1918'i göstermektedir. Bk. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D.3, İctima Yılı 5, TBMM Basımevi, 1992, C.1, s.30.

AYLA KUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU O* ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

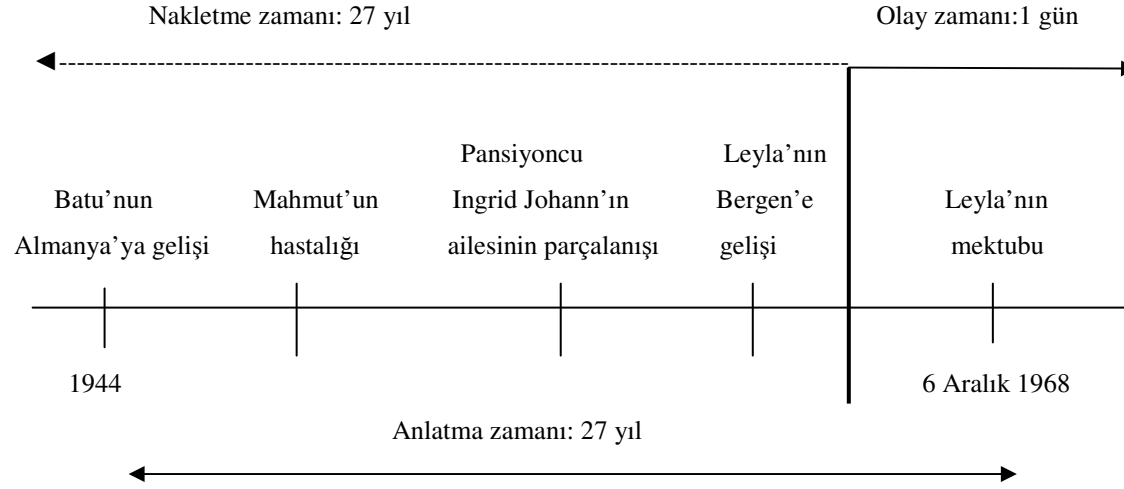

4. Çizelge: Dördüncü olay halkasında zaman.

5. Çizelge: Beşinci olay halkasında zaman.

AYLA KUTLU'NUN *BİR GÖÇMEN KUŞTU O* ADLI ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

6. Çizelge: Altıncı olay halkasında zaman.